زنجیرە ١١

سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە

چۆن و بۆچی؟

عەلی باپیر

سیاسەتکردنی رەوشتبەرزانە

چۆن و بۆچی؟

عەلی باپیر

چاپی یەکەم

2019 ز 1440 ك

www.alibapir.net

ناوەندی راهێنان و گەشەپێدان

ناوەندێکە، لە پەیڕەوی نێوخۆی پەسندکراوی کۆنگرەی سێیەمی کۆمەڵی ئیسلامی کوردستان/عێراق ساڵی 2015 وەکو یەکێك لە ئۆرگانە فەرمییەکانی حزب بڕیاری لەسەر دراوە و جێگیرکراوە. ئەرکە سەرەکییەکەی بریتییە لە گرنگیدان بە پەرەپێدانی تواناکان و پێگەیاندنی ئەندامان لە بوارە جیا جیاکان،و بایەخدان بە بواری رۆشنبیری و راهێنان و گەشەپێدانی توانستەکانیان، بەمەبەستی دروستکردنی کادیر و سەرکردەی داهاتوو لە کایەی حزبی و حکومیدا.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾ القصص: ٨٣

www.alibapir.net

پێشکەش بێ

بەوکەسانەی هەوڵدەدەن ڕەوشتبەرزانە و ئاکار پەسندانە کارو چالاکی سیاسیی بکەن و، تێدەکۆشن لەو ڕێیەدا گوێ بە ئارەزووە دەروونییەکان و، فشارە دەرەکییەکان نەدەن و، ئامادەشن لەو پێناوەدا هەر باجێکیان بکەوێتە سەر، سەخاوەتمەندانە بیدەن.

پێشەکی

بابەتی زنجیرەناملیلکەی ئاگایی ژمارە (11)ی ئەمجارە بریتییە لە ((سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە چۆن و بۆچی؟)) کە لە نووسینی بەڕێز مامۆستا عەلی باپیر ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامییە، سەرەتا ئێمە وەکو ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان دەستخۆشی و دەستگوشی لە بەڕێزیان دەکەین و ماندووبوونی بەرز دەنرخێنین کە ئەمجارە بە بابەتێکی یەکجار گرنگ بۆ دۆخی ئێستامان بەشداری لەگەڵ کردین و بۆ ئەم مەبەستەش کاتێکی زۆری خۆی بۆ ئامادەکردن و نووسینەوەی ئەم بابەتە تەرخان کرد. دیارە ئەم بابەتە پێشتر لەمیانەی کۆڕێکی تایبەت بۆ دەرچووان و مامۆستایانی خولی یەکەمی هەنگاوی ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان و ژمارەیەکی بەرچاو لە ئەندامانی سەرکردایەتی و بەرپرسی ئۆرگانەکان و کادیرە پێشکەوتووەکانی کۆمەڵی ئیسلامی لە مێژووی 2018/11/3 لە شاری سلێمانی پێشکەشکرا، جا دوای نووسینەوەی و دووبارە پێداچوونەوەی و دەوڵەمەندکردنی لەلایەن بەڕێزیانەوە، ئەم بابەتەی لێوە بەرهەم هات.

بۆ ئەم ژمارەیە و جیاواز لـە ژمارەکانی تر، تیراژێکی زۆر زیاتر لـە جاران بە چاپ دەگەیەنرێ و دواتر بەسەر ئۆرگانەکان بڵاو دەکرێتەوە ، بۆ ئەوەی ناوەرۆکی ئەم بابەتە شۆڕببێتەوە نێو پانتاییەکی فراوانی ئۆرگانەکان و تەواوی سەرکردایەتی و کادیرە باڵاکانی کۆمەڵی ئیسلامی پێی ئاشنا بن و بگاتە دەستیان.

شایانی باسە بیرۆکەی لـە دایك بوونی ئەم بابەتە و دواتر بە چاپ گەیاندنی لـە دوو توێی ئەم نامیلکەیەی بەردەستتان، بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان پرسی ڕەوشتبەرزی سیاسی بە پرسێکی زیندوو و گرنگ زانی بۆ قۆناغی ئەمڕۆی کاری سیاسی، چونکە ئەوەی ئێستا دەبینرێ و پیادە دەکرێ لـەسەر گۆڕەپانی سیاسی بوونی دابڕانێکی شاقوولـییە لـە نێوان ئەخلاق و سیاسەتکردندا، واتە سیاسەتکردنی ئەمڕۆ کە لـەلایەن بکەرە سیاسییە دەستڕۆیشتووەکانەوە مومارەسەدەکرێ رووتاندنەوەی ئەخلاق و بەها بەرزەکانە لـە جەستەی سیاسەتدا، ئاشکرایە کە پاراستنی ماف و دادپەروەری لـە کۆمەڵگەدا یەکێك لـە بنچینەکانی ئەخلاقە واتە ئەخلاق گەرەنتی دانەبڕانی سیاسەتە

لە ویژدان و دادپەروەری، بەدیهێنانی ماف و دادپەروەریش لە کۆمەڵگەدا ئەرکی دەسەڵاتی سیاسییە، ئەوەش پێمان دەڵێت کە هەبوونی ڕەوشتبەرزی لە سیاسەتکردندا کە هەموو ڕەفتار و بڕیار و جووڵەی سیاسییەکان دەگرێتەوە بۆ بکەرێکی سیاسی چەندە پێویست و زەرووره.

بۆ ئەم مەبەستە ناوەند بە پێویستی زانی کە بزانێ تێڕوانین و بیرکردنەوەی مامۆستا،و خوێندنەوە و شرۆڤە و لێکدانەوەی ئەو بۆ پرسی ئەخلاقی سیاسی یان سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە چییە و چۆن مامەڵەی لەگەڵ دەکرێ، بۆ ئەوەی دواجار ئەم تێز و ڕوانگەیەی بەڕێزیان لەمەڕ ئەم پرسە تەبەنی بکرێ و ببێتە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی،و وەکو شوناسێك کۆمەڵی پێ بناسرێتەوە لەسەر گۆڕەپانی سیاسییدا.

ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان

2108/12/12

سەرگوزشتەی ئەم کتێبە

خوێنەری بەڕێز!

پێم وانیە لەهیچ کەس شێردراوە بێ کە لەم ڕۆژگارەدا مرۆڤایەتیی لەگەڵ گەلێك كێشەو قەیرانی جۆراوجۆردا دەستەو یەخەیە، لەهەموو بوارەکانی ژیاندا: فیکرو کلتوور، حوکم وسیاسەت، خێزانییو کۆمەڵایەتیی، ئابووریی‌و گوزەران، جەنگ‌و ئاشتیی، ژینگەو دەورووبەر ...هتد.

بەڵام پێم وایە: قەیرانی ڕەوشت‌و ئاکار (الأخلاق والسلوك) بەگشتیی و، بەتایبەت لەبواری حوکمڕانیی‌و سیاسەتکردندا، لەهەموو ئەو قەیرانانەی دیکە گورچکبڕترو بەزەڕترەو، چارەسەریشی قورسترو بەمەسرەفترە.

قورسیی چارەسەری قەیرانی ڕەوشت‌و ئاکارو، تێچوون (خرجي)ی زۆریشی، بەتایبەت لەبواری حوکمڕانییدا، هۆکارەکەی ئەوەیە کە مرۆڤ "چ وەك تاك چ وەك کۆمەڵ" بۆی نالوێ بەڕەوشت‌و ئاکاری بەرزو پەسندەوە پابەندبێ‌و، دەستبەرداری خەسڵەتە جوان‌و چاکەکانی نەبێ، لەگەرمەی

کاروچالاّکی سیاسییو ئیدارەدانو، حوکمڕانیی حزبو حکوومەت ولاّتدا، مەگەر:

1. خوای بەرزو مەزنی لەخۆی و خەلّك خۆشتر بویّ.
2. دوارِۆژ بەسەر دنیادا هەلّبژێریّ.
3. ڕووح و لایەنی مەعنەویی، لە جەستە و لایەنی ماددیی، لەلا گرنگتر بیّ.
4. هەق و ڕاستیی و دادگەریی هێندە لەلا شیرین بن، کە بەهیچ شتێکیان نەگۆڕێتەوە، چ جای بۆناهەق و درۆو ستەم، نادیدەیان بگریّو دەستیان لیّ هەلّبگریّ .

ئنجا ئەمانەشی بۆ دەستەبەرنابن، مەگەر هەلّگری هەرکام لەمانە بیّ:

١ـ بوونناسییەکی ڕاستو دروست.

٢ـ ئیمانو عەقیدەیەکی ساغ و پاك .

٣ـ خوا پەرستییەکی ڕێك و بیّ خلّتە.

٤ـ ڕەوشت و ئاکارێکی بەرز و پەسند.

كە ئەمەش تەنیا و تەنیا لە وەحیی و پەیامی ڕاست و ساغ و دەستکاریی نەکراویی خوادا، چنگ دەکەوێ، کە ئیسلامی بەرجەستەیە لە قورئانی بەپێز و ڕێبازی پێغەمبەری بەرێزدا "صلی الله علیه وسلم".

ئنجا لەبەردەم لە ئیسلام بەهرەمەندبوونی چینی سیاسەتمەدارو بەرپرس‌و حوکمڕاندا، سێ کۆسپ و لەمپەر هەن، کە ڕێی گەیشتن بەو ئامانجەیان لێدەگرن‌و، هەتا نەیانبڕن‌و هەڵیان نەبوێرن، دەستیان پێی ناگات:

یەکەم: لەحاڵێکدا کە وەحیی‌و پەیامی خوا (ئیسلام) تەنیا لە قورئان و ڕێباز (سنة)ی پێغەمبەری خاتەم (**محمد**)دا ﷺ بەرجەستەیە، ئێستاکە: ئیسلام وەك ئاوی ڕووبارێکی هەڵقولاو لە سەرچاوەیەکی ساف‌و سازگار، کە ماوەی هەزارو چوارسەدو پەنجاو سێ (١٤٥٣)[1] ساڵە بەرێ کەوتوە، لەماوەی دوورو درێژی ئەو هەموو ساڵانەداو، لەو هەموو ناوچە جوگرافییانەدا کە پێیاندا ڕەتبووە، خشپ‌و خاڵ‌و پووش‌و پەڵاش‌و لیتەو لاڵێکی زۆری تێکەڵ بووەو، بۆ

---

[1] چونکە: 1440+13ی پێش کۆچکردن بۆ شاری مەدینە = 1453 ساڵ

کەسانێك شارەزای ئیسلام نەبن، لەدوو سەرچاوە ڕوونو بێ چەندو چوونەکەیدا (قورئانو سوننەت) ڕووی ڕاستەقینەی ئیسلام، تا ڕاددەیەکی زۆر ونو پەنهان بووە، بەتایبەت بۆ ئەو چین (طبقة)ە سیاسییەی کە لە سۆنگەی بێبەش (محروم) بوونیانەوەو، لە بووناسیی (معرفة الوجود ـ ontology)و، ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی، هاندەرو پاڵنەرێکی جیددییان نەبووە بۆ هەوڵدان بۆ لێکۆڵینەوەیان لەبارەی ئیسلام و لێتێگەیشتنیەوە.

دووەم: ئەو چینە سیاسییە "زۆربەی" لەئەنجامی بەهرەمەند بوونیاندا لە کۆمەڵێك پلەو پێگەو ئیمتیازی ماددیی‌و مەعنەویی، پەردەیەکی ئەستووری لە خۆبایی بوون (غرور)و لەکەوڵی خۆ دەرچوونو، خۆ گەورە بینین، بەسەر عەقڵو دڵیان هەڵکشاوەو، پێیان نەنگیی‌و کەمیی بووە، لەبارەی ئیسلامەوە پرسیار بکەنو، خۆیان هۆشیارو بەرچاو ڕوون بکەنو، بەزۆریی لەحاڵەتی نەزانیی ئاوێتە (الجهل المركّب)دا گیرۆدەو گرفتار بوونو، لە ئیسلام نەشارەزانو ناشزانن کە نە شارەزان.

سێیەم: لەسۆنگەی ئەوەوە کە ئایەتەکانی کتێبی بەرزو پیرۆزی خواو دەقەکانی ڕێبازی پێغەمبەری پێشەوا "صلی الله علیه وسلم"، زۆر بەڕوونیی‌و ڕاشکاویی‌و بێ پێچ و پەنا، لەبواری چۆنیەتی حوکمڕانیی کردندا، نوختەیان خستۆتە سەرپیت‌و، سەرەنجام پابەندیی بە ئیسلامی بەرجەستە لەقوڕئان‌و سوننەتدا، دەبێتە کۆسپ‌و لەمپەرێکی مەحکەم لەبەردەم تێرکردنی ناشەرعییانەی غەریزەکانیان‌و، هێنانەدی ناڕەوایانەی بەرژەوەندییەکانیانداو، بێگومان ئەوەش سڵەمێنەرەوەیەکی گەورەی کەسانێکە لە ئیسلام، کەمرۆڤ تەنیا وەك جەستەو تۆپەڵێك حەزو غەریزەو، ژیانیش تەنیا وەك ماددە دەبینن!

بەڵێ خوێنەری بەڕێز!

بەبڕوای بەندەو بەپێی ئەزموون‌و شارەزایی چەندان ساڵەم، ئەو سێ کۆسپ‌و لەمپەرە، پەرچ‌و ئاستەنگی بەردەم زۆربەی ئەو چینە سیاسییەن، کەساڵانێکی دوورو درێژە، بەو شێوە سەقەتەو ناشەرعییانەو دواکەوتووانەیە، ئەم ولاتە بەڕێوە دەبەن.

هیواداریشم ئەم کتێبە بەرچاو ڕوونییەکی باش بێو، هاوکارێکی ساغ بێ، بۆ هەموو ئەو کەسانەی هەست بەمەترسیی دابڕێنرانی ڕەوشتو ئاکاری پەسند، لەکایەو کاری سیاسییو حوکمڕانیی دەکەن، کە قۆڵی هیممەتی لێ هەڵماڵن، بۆ گێڕانەوەی ڕەوشتو خووی بەرزو جوان، بۆ کارو چالاکی سیاسیی، تاکو چیدیکە هەموولایەك ئەو هەموو باجە گرانانەی ئەو لێکدابڕانەی: (ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی) نەدەین بەگشتییو، بەتایبەتیش زۆربەی چینی سیاسییو حوکمڕانو بڕیار بەدەست، زیاتر خۆی عەیبداری لای خەڵكو گوناهباری لای خەڵك نەکات.

ئەو کتێبەی بەردەستیشت لەئەسڵدا کۆی دوو وتاری بەندەیە، کە بە هەمان ناونیشان: (سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە: چۆنو بۆچی؟!) لە هۆڵی مەڵبەندی سلێمانییدا پێشکەشی کۆمەڵێکی بژاردە لەخوشكو برایانی مشوور خۆرو بەرپرس کراونو،[2] پاش هێنانە سەر کاغەزو تایپکرانو چاو پێدا گێڕانەوەو دەستکاریی خۆم، لەدوو توێی ئەم کتێبەدا چاویان بەدنیا

[2] - لەڕۆژی: 2018/11/3ز دا .

هەڵهێناوە، لێرەوەش سوپاس و پێزانینم بۆ سەرجەم ئەو بەڕێزانە دەردەبڕم کەدەستیان هەبوو لەبەرهەمهێنانی ئەم کتێبەدا، بەتایبەت (ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان) کە بیرۆکەی پێشکەشکردنی ئەم بابەتەو، هەل و مەرج بۆ ڕەخساندنی لەلایەن ئەوانەوە بوو.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

15/ 3 / 1440 ك

23 / 11 / 2018 ز

هەولێر

پێشەكیی و ڕێخۆشكردن

إنّ الْحَمْدَ لِلهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِىَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنّ مُحَمّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (آل عمران:102).

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء:1).

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا * يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب: 70، 71).

أَمّا بَعْدُ فَإِنّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمّدٍ صلى الله عليه وآله وسلم، وَشَرّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلّ ضَلاَلَةٍ فِى النّارِ.

بەڕێزان!

بابەتی سیاسەتکردن بە ڕەوشتی بەرزو جوان، هەمیشە هەر بابەتێکی گرنگو هەستیارەو، شایانی ئەوەیە کە قسەو باسێکی زۆری لەسەر بکرێت، بەڵام بەتایبەت لەم هەلو مەرجەی ئێستای هەرێمی کوردستاندا، بەڵکو عێڕاقو، فراوانتریش، زیاتر دەیهێنێ کە قسەی لەسەر بکەین، لەبەر ئەوەی بەداخەوە کە سیاسەتکردن لە ئەنجامی لێکدابڕانی لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەکاندا، ڕەونەقو جوانیی خۆی لەدەست داوە، لەحاڵێکدا کە سیاسەتکردن لە ڕوانگەی شەریعەتەوە، پیشەی پێغەمبەران (صەڵاتو سەلامی خوایان لەسەر بێ)، بووە، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (كانت بنو إسرائل تسوسهم الأنبياء، كلّما هَلَكَ نبيٌّ خَلَفَه نبيٌّ) رواه البخاري:3268، و مسلم: 1842.

واتە: گەلی بەنو ئیسرائیل، پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) سیاسەتیان دەکردن، هەرکات پێغەمبەرێك وەفاتی دەکرد، یەکێکی دی لە شوێنی دەبوو بە جێنشین.

سیاسەتیان دەکردن، واتە: سەرپەرشتییان دەکردن‌و، لە ڕاستیدا وشەی (سیاسەت)، "وەك دواییش باسی دەکەین" سەرپەرشتییکردن‌و مشوور لێ خواردن‌و کاروبار هەڵسووڕاندنە.

ئنجا لە حاڵێکدا کە سیاسەتکردن لە ڕوانگەی شەریعەتەوە، پیشەی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بووە، بە دەقی فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ ، ئێستا وا ناشیرین کراوە، کە ژمارەیەك لە کەسە ناودارەکانی ئێمە - یانی جیهانی ئیسلام - بەشێوەیەکی خراپ باسیان کردوە، چەند نموونەیەکتان بۆ دێنمەوە:

1- یەکێك لەوانە: مامۆستا (سەعیدی نورسیی) ڕەحمەتی خوای لێ بێ، لە (رسائل النور) لە بەرگی (9) (السيرة الذاتية)دا گوتوویەتی: (أعوذ بالله من الشيطان والسياسية)، پەنا بەخوا دەگرم لە شەیتان‌و لە سیاسەت[3].

---

[3] بڕوانە: رسائل النور، 9، السيرة الذاتية، ص?????????

هەڵبەتە بۆخۆی دوایی دەڵێ لە سیاقێکدا ئەو قسەیەم کرد، کە ڕۆژێك تەماشام کرد، دوو کەس، کە هەردووکیان ئەهلی عیلم بوون، بوو بە مشتو مڕیان لەسەر کێشەیەکی سیاسیی، کە هەر کامیان لە حیزبێکی سیاسیی جیا لەوی دیکەیاندابوو، دوایی مشتو مڕەکەیان سەری بۆ ئەوە کێشا کە یەکێکیان ئەوی دیکە بە کافرو گومڕا دابنێ، ئیدی لەوەوە من سڵەمینەوەیەكو ڕاچڵەکینێکم بۆ دروست بوو، گوتم: سیاسەتێك سەر بۆ ئەوە بکێشێ، ئینسان ڕەفیقەکەی خۆی بە کافر دابنێ، هەروا باشە پەنای لێ بەخوا بگریو توخنی نەکەوی!

هەڵبەتە من دوایی قسەی خۆمم لەو بارەوە هەیە.

2- یەکێکی دیکە لەوانە، پیاوێکی ناوداری جیهانی ئیسلامە (شیخ محمد عبده)ی میصرِیی، کە لە کتێبی: (الإسلام والنصرانية والعلم والمدنية)[4] قسەیەك دەکات، ئەمە دەقی قسەکەیەتی:

---

[4] - ص101،100،ط1954، القاهرة.

(إن السياسة يضْطهِدُ الفكر والدين، أعوذ بالله من السياسة، ومن لفظ السياسة، ومن معنى السياسة، ومن كل حرف يلفظ من كلمة السياسة، ومن كل خيال يخطر ببالي من السياسة، ومن كل أرض تذكر فيها السياسة، من ساس يسوس وسائس ومسوس).

(شێخ محەممەد عەبدە) عالمێکی گەورەیە، موصلێح و چاکسازییخوازێکی گەورەی جیهانی ئیسلامە، بەڵام دیارە زۆر هەستیاریی بەرامبەر بە سیاسەت بۆ پەیدا بووە، کە دوایی باسی دەکەم، ئەوە چ جۆرە سیاسەتێك بووە!

واتە: سیاسەت هەم بیرکردنەو هەم دینداریی دەچەوسێنێتەوە، پەنا بەخوا دەگرم لە سیاسەتو، لە وشەی سیاسەتو، لە مەعنای سیاسەتو، لەهەر پیتێك کە گۆ دەکرێ لەوشەی سیاسەتو لەهەر خەیاڵێك کە لەسیاسەت بەخەیاڵم دادێو، لەهەر زەمینێك کە باسی سیاسەتی تێدا دەکرێو لە (ساس یسوس وسائس ومسوس).

3- یەکی دیکە لەوانە، ئەدیبێکی ناودارە، کە ئەوانەی سەروکاریان لەگەل ئەدەبدا هەیە، حەتمەن ناویان

بیستوە، ئەویش (مصطفى لطفي المنفلوطي)، کە ئەویش ئەدیبێکی مەشهووری میصرییە، لە کتێبێکی دا بەناوی: (النظرات)[5]، ئەو زۆر توندتر باسی سیاسەت دەکا، دەڵێ: (لا فرق عندي بين السياسيين والجلاّدين إلا أن هؤلاء يقتلون الأفراد وهؤلاء يقتلون الأمم، يعلم الله أني أُبغِضُ السياسة وأهلَها بغضي للكذب والغِشِّ والخيانة والغدر، هل السياسي إلا رجل عَرَفَتْ أُمَّته أنه لا يوجد بين أفرادها من هو أقسى منه قَلْباً ولا أكثر كيداً، أيستطيع الرجل أن يكون سياسياً إلا اذا كان كاذباً في أقواله وأفعاله، يُبطِنُ خلاف ما يُظْهِرُ، ويُظْهر خِلافَ ما يُبْطِنُ، وَيَبْتَسِمُ في مواطن البكاء، ويبكي في مواطن الإِبتسام؟!).

واتە: لەلای من جیاوازیی نیە لە نێوان سیاسەتمەدارەکانو جەللادەکاندا، ئەوانەی کە لە خەڵك دەدەن، یان خەلك دەکوژن، ئەوەندە هەیە، جەللادەکان تاك تاك خەڵك دەکوژن، بەڵام سیاسییەکان بە کۆمەڵ خەڵك دەکوژنو، کۆمەڵگاکان لە بەین دەبەن.

---

[5] - ج2، ص23،22.

خوا دەزانێ كە من ئەوەندە ڕقم لە سیاسەتو لە ئەهلی سیاسەتە، كە ڕقم لە درۆیەو لە غەشو خیانەتو پەیمان شكێنییە، ئایا سیاسیی هەر ئەو كەسە نیە، كە ئۆممەتەكەی، [كۆمەڵگاكەی] دەزانن كە هیچ كەس لەو دڵ ڕەقتر نیە؟ ئایا مرۆڤ دەتوانێ سیاسیی بێ، مەگەر درۆزن بێ، لە قسەو لە كرداریداو، پێچەوانەی ئەوەی ئاشكرای دەكات پەنهانی بكاتو، پێچەوانەی ئەوە دەربخات كە لە دڵی دا هەبێ، هەروەها لە شوێنێك كە پێویست بكا بگری، پێبكەنێو، لە شوێنیك كە پێویست بكات پێبكەنێ، بگری؟.

ئنجا لێرەدا دەمەوێ ئەوەتان پێ بڵێم: كە ئەوەی وای كردوە كە مامۆستایەكی وەك (سەعید نورسیی)، كە بە تەئكید باش لە ئیسلام حاڵی بووە، هەروەها مامۆستا (شێخ موحەممەد عەبدە)، كە زانایەكی گەورەبووەو، (مصطفى لطفي المنفلوطي)، كە ئەدیبێكی گەورەیە، ئاوا بە توندیی بەرامبەر بە سیاسەت قسە بكەن، ئەوەیە كە سیاسەتی چەواشەكارانەو بێ كەڵكو بەكارنەهاتوو، پڕ فرتو فێڵو غەشو خیانەتیان زۆر بینیوە.

ئنجا من تێبینییم لەسەر قسەكانیان ئەوەیە، هەم مامۆستا نۆڕسیی، هەم (شیخ محمد عبده)، هەم (مصطفى لطفي المنفلوطي)، نەدەبوو بە گشتی باسی سیاسەت بكەن، بەڵكو دەبوو بڵێن: سیاسەتێك كە ڕەوشتو ئاكاری بەرزی لەگەڵدا نیە، یان سیاسەتێك كە لەسەر بناغەی ئیمانو عەقیدە بنیات نانرێ، بێگومان ئەو سێ كەسە هەرسێكیان مسوڵمانن‌و، دەبوو قەیدێكی بخەنە سەرێ، نەك بە گشتیی‌و بە ڕەهایی زەمی سیاسەت بكەن، كە ئێستا خەڵكێك لە شوێنكەوتووانی مامۆستا سەعیدی نورسیی هەیە، هەستیاریی هەیە بەرامبەر بە سیاسەت‌و كاری حیزبیی‌و سیاسیی، لەبەر ئەو قسەیەی مامۆستا، هەرچەندە ئەو لە سیاقێكدا كردوویەتی كەسیاقێكی تایبەت بووە "وەك پێشتر لەزمانی خۆیەوە نەقڵمان كرد" بەڵام قسەیەك كە تۆ نەتبەستۆتە بە قەیدێكەوەو، بە ڕەهایی كردۆتە، دوایی ئەو قسەیە، لە غەیری ئەو سیاقەدا كە تۆ كردووتە، بەكاردەهێندرێت.

بەڕێزان! ئەم بابەتە لە حەوت (7) تەوەردا پێشکەش دەکەم:

تەوەری یەکەم: پێناسە، پێناسەی هەرکام لە وشەکانی: ڕەوشتو، سیاسەتو، ڕەوشتی سیاسیی، دەکەین.

تەوەری دووەم: تێکگیرانی ڕەوشتبەرزییو کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژینەی بەشەرە.

باسی دەکەین کە چ نەوعە سیاسەتێك، لەگەڵ ئاکاری پەسنددا تێکدەگیرێ!

تەوەری سێیەم: ڕەوشتە بەرزە سیاسییە بنەڕەتییەکان.

کە دوازدە (12) ڕەوشتو ئاکاری بنەڕەتیی، بواری حوکمو سیاسەت دەخەینە ڕوو.

تەوەری چوارەم: ڕەوشتە بەرزەکانی بەرپرسان لە بواری سیاسەتو حوکمڕانییدا.

لەم تەوەرەشدا دوازدە (12) ڕەوشتو ئاکاری پەسندی کە بۆبەرپرسان پێویستن، دەخەینەڕوو.

تەوەری پێنجەم: ڕەوشتە بەرزە سیاسییەکانی خەڵك‌و جەماوەر، لە مامەڵەیان لەگەڵ حوکمڕان‌و بەرپرساندا.

لەم تەوەرەیەشدا شەش (6) ڕەوشت‌و خەسڵەتی بەرزو جوانی خەڵك، لە مامەڵەیان لەگەڵ بەرپرساندا، دەخەینەڕوو.

تەوەری شەشەم: دارِنرانی ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان لە کاری سیاسیی، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بەڵکو کارەساتباری لێ دەکەونەوە.

تەوەری حەوتەم: بناغەو هۆکارەکانی ڕەوشت بەرزیی لە سیاسەتدا.

لە کۆتاییشدا: دەرەنجامێك کە گوشراو و خوڵاصەی هەموو بابەتەکەیە، دەخەینە ڕوو.

تەوەری یەکەم

پێناسە

ئێمە سێ وشە پێناسە دەکەین:

1- **(ئەخلاق)**

2- **(سیاسەت)**

3- **(ڕەوشتی سیاسیی)**

1) ڕەوشت (أخلاق):

بە نسبەت ڕەوشت (أخلاق)ەوە، هەم (ابن فارس)[6] هەم (راغب الأصفهاني)[7]، هەم (ابن منظور) خاوەنی (لسان العرب)[8]، هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، کە دەڵێن: وشەی

---

[6] - بڕوانە: مقاييس اللغة، ج2، ص214.

[7] - بڕوانە: مفردات ألفاظ القرآن، ص173-174، المطبعة العصرية/2012م.

[8] - بڕوانە: لسان العرب، ج4،ص194.

(أخلاق) له ڕووی زمانەوانییەوە كۆی (خُلُق)ەو، (خُلُق)یش بریتیە لەو سروشتەی كە مرۆڤ لەسەری دروستبووە، ئنجا "وشەی (خُلُق)" لەگەڵ (خَلْق)دا، یەك ڕیشەیان هەیە، لەبەر ئەوەی (خَلْق) واتە: ئەندازەگیریی كردنو، دروستكردنی شتێك بە ئەندازە، ئنجا ئەو (خلق)ەش كە مرۆڤی لەسەر دروستكراوە، ئەویش شێوەو ئەندازەیەكی هەیەو لێرەوە ڕیشەكەیان دەچێتەوە سەر یەك.

(راغب الاصفهاني) قسەیەكی جوان دەكا، دەڵێ: دوو وشەمان هەن (خَلْق) و (خُلُق)، وشەی (خَلْق) بریتیە لە تەعبیركردن لە ڕواڵەتی مرۆڤ، لە جەستەی، (خُلُق)یش تەعبیركردنە لە ناخی مرۆڤ و، لە ڕەوشتو ئاكارو دیوی پەنهانی مرۆڤ.

پێغەمبەرمان ﷺ، وەك دایكمان عائیشە (خوا لێی ڕازی بێ) لێی دەگێڕێتەوە، دەڵێ: (كان رسول الله ﷺ يقول: أللَّهم كما حسَّنت خَلْقي، فأحْسِنْ خُلقي) رواه أحمد في المسند، وابن حبان.

واتە: خوایە وەك چۆن جەستەو ڕواڵەتمت باش خوڵقاندوە، ڕەوشتو ئاكاریشم چاكو، جوان بكە.

2) سیاسەت:

أ- وشەی سیاسەت، ئەگەر زۆر بە کورتیی پێناسەی بکەین ماناکەی ئاوایە: (السياسة: هي القيام على الشيء بما يُصلْحه)[9]،واتە: سیاسەت بریتیە لە سەرپەرشتییکردنی شتێك، بە شێوەیەك کە چاکی بکا.

ب- (إمام عبدالرحمن التاج) لە کتێبی: (السياسة الشرعية والفقه الإسلامي)دا، تۆزێك درێژە دەداتە پێناسەکەیو، دەڵێ: (السياسة: إسمٌ للأحكام والتصرفات التي تدبُّر بها شؤونُ الأمة في حكومتها وتشريعها وقُضاتها، وفي جميع سلطاتها التنفيذية والإدارية، وفي علاقاتها الخارجية التي تربطها بغيرها من الأمم)[10].

واتە: سیاسەت، ناوە بۆ ئەو یاسایانەو ئەو هەڵسو کەوتانە، کە کاروباری کۆمەڵگایان پێ بەڕێوە دەچێ، هەم لە حکوومەتیداو، هەم لە یاسادانانیو، هەم لە دادوەرەکانیداو، لە هەموو پێگەکانی دەستەڵاتی جێ بەجێ کردنو بەڕێوە

---

[9] - لسان العرب لابن منظور، ج6، ص107.
[10] - ص8.

بردنو، له پەیوەندییەکانیدا بەوڵاتانو نەتەوەکانی دیکەوە.

جـ - (ابن خلدون) پێناسەیەکی زۆر جوانی سیاسەت دەکات، هەڵبەتە ئەوە پێناسەی خیلافەتو جێنشینایەتیی پێغەمبەرە ﷺ ، کە هەر دەبێتەوە بە سیاسەت، دەڵێ: (حَمْلُ الكافة على مقتضى النظر الشرعي في مصالحهم الأخروية والدنيوية الراجعة إليها)[11] خیلافەت، یاخود سیاسەت، بریتیە لەوە کە خەڵك وا دار بکرێ، بەپێی ئەوە کە شەریعەت دەیخوازێ، کە بەرژەوەندیی دوارۆژیانی تێدا هەیەو، بەرژەوەندیی دنیاشیان، کە بەرژەوەندیی دنیاشیان هەر لە پێناو هێنانەدی بەرژەوەندیی دوارۆژیاندایە، (کە ڕەزامەندیی خوای پەروەردگارە).

3- ڕەوشتی سیاسیی:

د- (الماوردي)یش ئاوا پێناسەی خیلافەتو حوکمڕانیی کردوە:

---

[11] - المقدمة، ص151،150.

الإمامة موضوعة لخلافة النبوة، في حراسة الدين وسياسة الدنيا[12].

واتە: ئیمامەت بۆ جێنشینایتیی پێغەمبەرایەتیی دانراوە، لەپاسەوانێتیی کردنی ئایینو مشوور لێخواردنی کاروباری دنیادا.

براو خوشکانی بەڕێز! وشەی: ڕەوشتە سیاسییەکان، زۆر لە کتێبەکاندا گەڕام پێناسەیەکی دیاریی کراوی نەبوو و ئاوام پێناسە کردووە: (الأخلاق السياسية عبارة عن الأخلاق الفاضلة والقيم الرفيعة التي يتحلَّى بها المجتمع عامة والمسؤولون خاصة، في مجال الحكم والسياسة، كي يُحَقِقوا من خلالها الأهداف الشرعية المبتغاةِ كالعدل وغيره).

واتە: ڕەوشتە سیاسییەکان بریتین لەو ئاکارو ڕەوشتە پەسندو جوانانە، کە کۆمەڵگا بە گشتیی‌و، سیاسەتمەداران‌و بەرپرسان بە تایبەت، خۆیانیان پێ دەڕازێننەوە، لە بواری حوکم‌و سیاسەتدا، تاکو لەمیانی ئەو ڕەوشتە بەرزانەدا، ئەو

---

[12] - الأحكام السلطانية، ص5.

ئامانجە شەرعییانە کە دەویسترێن، بهێندرێنە دی، وەك دادگەریی‌و غەیری دادگەرییش.

ئێستاش دوای پێناسەکردنی هەرکام لەوشەکانی: ڕەوشت‌و سیاسەت‌و ڕەوشتی سیاسیی، کۆتایی بەتەوەری یەکەمی بابەتەکەمان دێنین‌و دەچینە سەر تەوەری دووەم:

تەوەری دووەم

تێکگیرانی ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژینەی بەشەرە

ئەمە ئەگەر هەر ئاوا بە ڕەهایی بیلێین[13]، وەك چۆن ڕەخنەمان گرت لە قسەکانی: (شیخ محمد عبده) و مامۆستا مەلا (سەعیدی نوڕسیی)و (مصطفى لطفي المنفلوطي) کە بە ڕەهایی زەمی سیاسەتیان کردووە، قسەکەی ئێمەش دیسان هەڵە دەردەچێ.

براو خوشکە بەڕێزەکانم! دەبێ بپرسین: ئایا ئەوە چ سیاسەتێکە کە لەگەڵ ڕەوشتو بەهای بەرزدا، تێك دەگیرێ؟ ئایا هەموو کارێکی سیاسیی لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەکاندا، تێك دەگیرێ؟! ئنجا ئەگەر ئەوە ڕاست بێ، دەبێ ئەو خەڵکە هەمووی بایکۆتی سیاسەت بکاو، دەبێ بڵێین: با هیچ کەس کاری سیاسیی نەکا، چونکە ئەگەر سیاسەتت کرد، ڕەوشتو بەهای بەرزت نامێنێ! دەبێ هەموو وا بڕیار

---

[13] واتە: بەڕەهایی بڵێین: [تێکگیرانی ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژیینەی بەشەرە].

بدەین، وەك (نیكۆلا میكاڤیلی) "كە دوایی قسەكانی دێنم" دەڵێ: هەر كەسێ كاری سیاسیی بكا، دەبێ واز لە ڕەوشتو بەهای بەرز بێنێ، پەیمانو بەڵێنو ڕەوشتی جوانو ڕاستگۆییو... هتد نابێ هیچی لە كاری سیاسیی دا بخوێندرێتەوە! بەڵێ ئەگەر ڕەوشتی بەرزو ئاكاری پەسندو بەهای جوان، لەگەڵ سیاسەتكردندا تێكبگیرێن، بە ڕەهاییو لە هەموو كاتو شوێنێكدا، دەبێ ئینسان دەستبەرداری یەكێكیان بێ: یان دەستبەرداری كاری سیاسیی ببێ، یاخود دەستبەرداری ڕەوشتو بەهای بەرز بێ! بەڵام بەدڵنیایی ئەوە ڕاست نیە، كە لە هەموو كاتو شوێنێكداو، هەموو جۆرە سیاسەتكردنێك، لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەكاندا تێكبگیرێ، بەڵكو سیاسەتێك كە ئامانجی خراپو ستەمكارانەی هەبێو، ئامرازو شێوازی ناشەرعییانە بگرێتە بەر، ئەو سیاسەتەیە كە لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەكاندا دژ دەوەستێ، چونكە: بیكەن بە نیشانە! هەمیشە ئامانجت چۆن بێ، ئامرازیشو شێوازیشو ڕێبازیشت كە بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە دەیگریە بەر، هەروا دەبێ.

هەر کەسێك ئامانجی چاكو بەرزی هەبێ، دەخەفتێو، چاو دەگێڕێ بۆ ئامراز پاكو بەرزیشو، بەپێچەوانەوە: هەر کەسێ ئامانجی نزمو خراپی هەبێ، بێگومان هەوڵی دابینکردنی ئامرازو ڕێبازی خراپو ناشەرعییش دەدات، چونکە: ئامانجی خراپو ناشەرعیی، بە ئامرازی ناشەرعیی نەبێ، نایەتەدی، ئنجا دەڵێین: بەداخەوە بەدرێژایی مێژووی بەشەر، بەزۆریی ئەوانەی کە سیاسەتیان کردوە، ڕەوشتو بەهار بەرزەکانیان ڕەچاو نەکردوون، جگە لە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)و، تاکە تاکەیەك کە لەژێر ڕۆشنایی‌و ڕێنمایی وەحییدا حوکمڕانیی‌و سیاسەتیان کردوە، بۆ وێنە: باسی (حامۆڕابی) دەکرێ و، باسی ئەنۆشیروانی عادلو، باسی فلان کەسێك دەکرێ، تاك تاك، ئەویش مەرج نیە لە هەموو شتێکدا، بەڵام وەك گوتراوە: (لە چاو شلان پەیتە) ئەوانیش لەچاو ناشیرینان جوان بوون، ئەگەرنا پابەندبوون بە ڕەوشتو بەهای بەرزەوە لە کاری سیاسییدا، کاتێك مەیسەر دەبێ، کە ئەو کەسە ئامانجەکانی لە کاری سیاسییدا، ئامانجی بەرز بنو، ئامانجی شەخسیی‌و بنەماڵەیی نەبێو، ئامانجی حیزبیی نەبێو

ئامانجی ناشەرعیی نەبێ، چاوی لە فرتو فێڵ نەبێ، چاوی لە زوڵمو ستەم نەبێ، چاوی لە قۆرخکاریی نەبێ، دەبێ ئامانجی زۆر بەرزو جوانی هەبن، ئەوجار ئەو ئامانجە بەرزو باشانەی، ئامرازی باش پەلکێش دەکەن، وەك زانایانی ئیسلامیش گوتوویانە: (للوسائل حکم المقاصد) ئامرازەکان هەمان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە، هەمیشە ئینسان کە ئامانجی بەرزو باشی هەبوون، چاو دەگێڕێ بۆ ئامرازو شێوازی باشیش، بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجانە.

کەواتە: ئەوە زۆر گرنگە ئێمە بیزانین، ئەگەر بەڕەهایی بگوترێ: ئەخلاقو سیاسەت تێکدەگیرێن، دەبێ بڵێین: نا، بەڵکو سیاسەتی چەوتو ستەمکارانەی ناشەرعیی لەگەڵ ئەخلاقی پەسندو ڕەوشتو بەهای بەرزدا تێك دەگیرێن، ئەمما وەرە سیاسەتی شەرعییانە بکە، هەرگیز پێویستیت بە درۆ نیە، پێویستیت بە خەڵك هەڵخەڵەتاندن نیە، پێویستیت بە فرتو فێڵو چاوبەستەکێ نیە، پێویستیت بە پەیمان شکێنیی نیە، چونکە تۆ ئامانجکێت نیە، پەکی لەسەر ئەو وەسیلە خراپانە کەوتبێ، بەڵگەشمان، ئەوەیە کە ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) کەسێك دەتوانێ لە

مێژووی پێغەمبەراندا، لەسەر یەکێکیانی ساغ بکاتەوە، کە بەڵێنو پەیمانێکی شکاندوە، قسەیەکی کردوە وانەبووە؟ نەخێر، ئنجا نەك هەر ئەوان، بەڵکو چوار خەلیفە ڕاشیدەکان (خوا لێیان ڕازی بێ)، هەروەها ئەو حوکمڕانانەی دیکە، کە کەم و زۆر بەدوای ڕووناکیی و هیدایەتی پێغەمبەرایەتیی کەوتوون، لە هەموو سیفەتە نزمانە ئەو (رذائل)ە دوور بوون، پیاوانێکی وەك: (عمر بن عبدالعزیز) و (عمادالدین زنكي) و (محمود زنکی) و (صلاح الدین)ی ئەییوبیی و سوڵتان مەحموودی غەزنەوی و ... هتد ژمارەیەکی باشیان باس دەکرێن، لەبەر ئەوەی پەیوەست بوون بە ئیمانو ئیسلامو شەریعەتەوە، بۆیە: دادگەربوون، دڵسۆزبوون، زاهید بوون، دڵڕەق نەبوون، بەرامبەر بە خەڵك لێبوردە بوون، چاوپۆشییکار بوونو، ڕازاوە بوون بە ڕەوشتو سیفەتە جوانەکان.

ئنجا تەماشا بکەن براو خوشکانی بەڕێزم! پێغەمبەری خاتەم ﷺ چۆن بە نووری وەحیی ئایندەی ئۆممەتەکەی بینیوەو، ئایندەی دنیای بینیوە، تەماشای ئەو فەرمایشتە

بکەن، کە باسی ئەو جۆرە سیاسەتە دەکا، کە لە ئەخلاق‌و ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان دادەبڕێ، دەفەرموێ:

(سيأتي على الناس سنوات خدّاعات، يُصَدَّق فيها الكاذب، ويُكَذَّب فيها الصادق، و يُؤتمن فيها الخائن ويُخَوَّن فيها الأمين، وينطق فيها الرويبضة، قيل: ومن الرويبضة؟ قال: الرجل التافِهُ يتكلّم (يَنْطق) في أمر العامة).

ئەم فەرموودەیە فەرموودەیەکی صەحیحە، (حاکم) لە (المستدرك)دا هێناویەتی‌و بە صەحیحی داناوەو (ابن ماجه) هێناویەتی‌و (الألباني) لە (صحيح ابن ماجة)دا بە ژمارە (3777) هێناویەتی هەروەها (الترمذي) هێناویەتی‌و (الألباني) لە (صحيح الجامع)دا بە ژمارە (3650) بە صەحیحی داناوە، هەروەها (أحمد شاكر) بە صەحیحی داناوەو لە (السلسلة الصحيحة)دا هاتووەو (الهيثمي) لە: (مجمع الزوائد)دا گوتوویەتی: فەرموودەیەکە هیچ ئیشکالێکی لەسەر نیە، کە ڕاستە (سنداً ومتناً)، واتە: لەڕووی زنجیرەی ڕاوییەکانی‌و لەڕووی نێوەڕۆکیشەوە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ساڵانێك بەسەر خەڵكدا دێن، ساڵانێكی فریودەر، هەڵخەڵەتێنەر، كە تێیاندا، بابای درۆزن بە ڕاستگۆ دەزاندرێو، هی ڕاستگۆ بە درۆزن دەزانرێ، هەروەها ئینسانی خائین، بە ئەمیندار دادەندرێو ئینسانی ئەمینداریش بە خائین دادەندرێ، (رويبضة)[14] قسەی تێدا دەكا [یانی: ئەمرو نەهی تێدا دەكا] گوتیان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ! (رويبضة) چییە؟ فەرمووی: (الرجل التافه) پیاوی هیچ، پیاوی بێ نێوەڕۆك قسە لەكارو باری خەڵكدا دەكا.

بەڕێزان!

هەر ئاوا بە واقیعی دنیای حوكمو سیاسەتدا چاو بگێڕن! چەند پیاوی پووچو بوودەڵە (الرجل التافه) دەبینن! پیاوی پووچو بوودەڵە كێیە؟ كەسێك خوا نەناسێ، پێغەمبەر ﷺ نەناسێ، حەڵاڵو حەڕام نەزانێ، فەرق بە ڕاستو درۆ نەكا، فەرق بە ڕاستو چەوت نەكا، بەرژەوەندیی چۆنی بوێ

[14] - الرُّويبضة: الرجل المقيم العاجز، المعجم الوسيط، ص323.
واتە: ڕوەیبیزە: پیاوی دانیشتوو (هەڵخزاو)ی دەستەپاچە.

وابكا، ئاماده بێ هەموو خەڵك بە قوربانی بەرژەوەندییەكی خۆی، هی خزمێكی، هی حیزبەكەی بكا، هی دەوروبەری بكا، ئەگەر ئەمە (الرجل التافه) نەبێ؟ كێیە؟ كەسێك دارِنرابێ لە هەموو ئەو ڕەوشتو بەها بەرزانەی، كە هەموو مرۆڤێك دەبێ خۆییان پێ بڕازێنێتەوە، چ جای كەسێك كە سەرپەرشتیی خەڵكو، دەكاتو، ئەمرو نەهی مرۆڤەكانی بەدەستە، ئەگەر ئەوە پووچو بوودەڵە نەبێ، دەبێ كێ بێ؟!

ئەمە پێغەمبەر ﷺ، هەواڵی پێداوین كە ڕۆژگارێك دێ، كۆمەڵگا بەو شێوەیەی لێ دێت، لە ئەنجامی ئەوەدا كە پێوەرەكان هەڵدەگێڕدرێنەوە، چونكە: كە دەفەرموێ: درۆزن تێیدا بە ڕاستگۆ دادەندرێو، ڕاستگۆ بە درۆزن دادەنرێو، خائین بە ئەمیندارو، ئەمیندار بە خائین، مەبەست ئەوەیە كە پێوەرەكانی خەڵك، تێك چوون، واتە: ئەوە كە دەبێ ڕەوشتی بەرز لەسەرووی هەموو شتێكەوە بێو، دەبێ ڕەوشتی جوان هەوێنی هەموو شتێك بێت: كەسابەت دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، سیاسەت دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، خزمایەتیی دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، بەڵكو كە زانیاریی فێری خەڵك دەكەی، دەبێ ڕەوشتو

ئەخلاقی لەگەڵدا بێ، کە هاموشۆی مزگەوت دەکەی، کە خواردن دەخۆی...هتد هەموو شتێك دەبێ بە ئاکارو ڕەوشتی پەسندەوە بێ، ئەگەرنا لەسەری قەرزدار دەبیەوە! ئنجا فەرموودەکە فەرموویەتی: ڕۆژگارێك دێ، کە خەڵك ئەو پێوەرانەی لێ تێك دەچن.

ئنجا با تەماشای فەرمایشتێکی دیکەی پێغەمبەر ﷺ بکەین، هەر دەربارەی لێك دابڕانی ڕەوشتو سیاسەت، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (لَتنتقضَنَّ الإسلامُ عروةً عروةً، فكلّما انتقضت عروةٌ، تشبَّث الناس بالتي تليها، وأولهن نقضاً الحكم، وآخرهن الصلاة). رواه (أحمد و الطبراني) وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) برقم: 11744 رجالهما رجال الصحيح.

واتە: گرێو قوڵفەکانی ئیسلام، گرێ گرێ قوڵفە قوڵفە، هەڵدەوەشێنەوە (عروة) یانی: دەسك یان هەنگڵی شتێك، هەنگڵی گۆزە، کە دەستی تێدەگرێ هەر کە قوڵفەیەك هەڵدەوەشێتەوە، خەڵك دەست بە ئەوی دیکە دەگرێ،

یەکەمین گرێو قوڵفە کە لە ئیسلام هەڵدەوەشێتەوە، بریتیە لە حوکمڕانییو، دوا قوڵفەشی بریتیە لە نوێژ.

واتە: وەختێك نوێژ نامێنێ، مانای وایە: ئیسلامەتیی بوونی نامێنێ.

ئێستا لەم ڕۆژگارەدا کاری زۆر لەدژی ئیسلام دەکرێ، تەماشا بکەن! زۆرێك لەو وڵاتانەی کە حوکمێکی بنەماڵەییو میراتیشیان هەیە، کە لە ئەسڵدا بە تامو بۆنێکی دینیی، دروست بوون، ئەوانەش دژی تەوژمی ئیسلامیی: ئیسلامی سیاسیین [ئیسلامی سیاسیی! ئێمە یەك ئیسلاممان هەیەو بەشێك لەو ئیسلامە سیاسەتە و حوکمڕانییەو، بەشێکی عیلمو فیکرەو، بەشێکی تەقوایە، بەڵام ئەوە بە حیساب وەك ناوو ناتۆرەیەو بۆ ناشیرین کردنە: ئیسلامی سیاسیی، یان ئیسلامی توندڕەو، یان ئیسلامی ئووصوڵیی!] بەڵێ تەنانەت ئەوانیش بوون بە تیپێكو ئەو دەهۆڵە دەکوتن لە دژی ئەو کۆمەڵو جموجۆڵە ئیسلامییانەی، لەدژی ئەو تەوژمە ئیسلامییەی کە:

1) دەیەوێ مسوڵمانان هەڵسێنێتەوە.

2) دەیەوێ چی دیکە خێرو بێری وڵاتی مسوڵمانان بە تاڵان نەبردرێ.

3) دەیەوێ چی دیکە مسوڵمانان کەسانێك حوکمیان بەسەردا نەکەن، وەك مەڕو ماڵ تەماشایان بکەن، ئاخر بۆ زانیارییتان! حوکمی بنەماڵەیی‌و میراتیی، یانی: ئەو خەڵکە وەك مەڕو ماڵ تەماشا کراوە، کابرایەکی مەڕدار ئەگەر بۆخۆی مرد، مەڕو ماڵەکەی کێ دەبێتە خاوەنی؟ کوڕەکەی، خزمەکانی، ئەوانەش (عباد و بلاد) بە هی خۆیان دەزانن‌و خۆیان بە خاوەن‌و، وڵات‌و خەڵکەکەش بە موڵك دەزانن، بۆیە کاتی خۆی ڕاپەڕیوێکی میصریی[15]، لە (خدێوی) پادشای میصر ڕادەپەڕێ، دەڵێ: (إنّ الله تعالى خلقنا أحراراً ولم يَخلقْنا عَقاراً، والله لا نُوَرَّث بعد اليوم)، واتە: خوا ئێمەی بە ئازاد خوڵقاندوەو، ئێمەی وەك زەوی‌و زار دروست نەکردوە (بە میراتمان بگرن) بەخوا لەمەودوا نابێ بە میرات بگیرێین.

---

[15] پێم وایە: (أحمد عرابي باشا) بووە، کە سەرکردەیەکی شۆڕشگێری ناوداری میصریی بووە.

مەبەستم ئەوەیە پرۆسەی هەڵوەشاندنەوەی ئیسلامو دوور خستنەوەو دارنینی حوکمو سیاسەتو، دەستەڵاتو ئەمرو نەهی لە ئیسلام، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: یەکەمین شتە کە لە ئیسلامدا هەڵدەوەشێندرێتەوە، ئنجا وردە وردە، هەتاکو دواجار دەگاتە نوێژ، ئێستا تەماشای دەکەی: تەنانەت هەندێك لەو قەوارانەش کە بەبیانووی جێبجێکردنی شەریعەتەوەو بەناوی ئیسلامەوە، دروستبوون ئەوانەش کەوتوونە دەهۆڵ کوتان لەگەڵ ئەو زلهێزو دەوڵەتانەدا کە هەر کەسێ خۆی بجووڵێنێ، هەر کەسێ بڵێ: پێویستە شەریعەت حاکم بێ، هەر کەسێ باسی قورئانو سوننەت بکات، دەڵێن: ئەوەش توندڕەو و پەڕگیرە، ئەوەش [فەندەمینتالیست [Fundamentalist (أصولي)و، تیرۆریستە! بە تەئکید دەزانین بەناوی ئیسلامەوەو لەژێر پەردەی ئیسلامدا کاری توندوتیژیی کراوە، بەڵام ئاشکرایە ئەو تەوژمە ئیسلامییەی کە دەیەوێو دەڵێ: دەبێ وڵاتی مسوڵمانان بە ئیسلام ئیدارە بدرێ، داوایەکی هەیە هیچ حەقێك لەوە حەقتر نیە، با خەڵکی ڕۆژئاوای نەصرانییش وڵاتی خۆیان بە ئایینی خۆیان ئیدارە بدەن، هەروەها با خەڵکی هیندو چینیشو، خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ئاسیاش، ئیلهام لە دینەکانی خۆیان وەربگرن، بەڵام مسوڵمانانیش حەقی خۆیانە، وڵاتی خۆیان

بە پێی بەرنامەو دینی خۆیان بەڕێوە بەرن، هیچ شتێك لەوە حەقتر نیە، بۆیە زۆر ستەمو ناهەقییە ناحەزو دوژمنێكی ئیسلام ئەو حەقە بكاتە بەرچەسپێكو تۆمەتێك، هەركەسێك باسی حوكمی ئیسلامو باسی حوكمی شەریعەتی كرد، بڵێ: ئەوە توندڕەو و پەڕگیرە، ئنجا ئەوە ئەگەر وڵاتانی ئەورووپاو ئەمریكاو جوولەكەو زلهێزانی دنیا بیڵێن، بەهەرحاڵ، بەڵام حەیفە وڵاتانێكیش بیڵێن، كە لە ئەسڵدا حوكمەكەیان لەسەر ئەساسی ئیسلام دامەزراوە، هەڵبەتە بەشێوەیەكی لادەرانە (تحریفی) چونكە لە ئیسلامدا حوكمی بنەماڵەیی‌و میراتیی، بوونی نیە، لە ئیسلامدا بناغەی حوكم بریتیە لە: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ الشورى: ٣٨ ، **واتە: كاروبار بەڕێوەبردنیان بەڕاوێژە، بەڵام ئەوانە دەیانەوێ: (أمرهم شوربة بينهم) بێ، نەك** وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ، **بۆیە لەهەر شوێنێك جموجۆڵێكی ئیسلامیی هەبێ، هەندێك لەو دەوڵەتانە پێی قەڵسن، كەچی لەگەڵ جوولەكەو نەصرانییی‌و دەوڵەتانی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوادا، باشترین پەیوەندییان هەیە.**

تەوەری سێیەم

ڕەوشتە بەرزە سیاسییە بنەڕەتییەکان

بەڕێزان!

ئایا ئێمە هەروا بە قسەی ڕووت دەڵێین: ئیسلام کۆمەڵێك ئاکارو ڕەوشتی سیاسیی دیاریی کردوون، یاخود بە ڕاستیی ئیسلام: ئایەتەکانی خوای پەروەردگارو، فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ لەو بوارەشدا نوختەیان خستۆتە سەر پیت؟!

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە بە (بەڵێ) خوا پشتیوان بێ لە سێ تەوەردا، سی (30) ڕەوشت دێنن، هەڵبەتە، بەکورتییو، بەخێرایی:

1-دوازدە (12)یان ڕەوشتە سیاسییە بەرزە بنەڕەتییەکان، ئەوانە چ کۆمەڵگا، چ سیاسەتمەداران‌و چ حوکمڕانان، هەموویان پێویستە بەو ڕەوشتە بەرزانە ڕازاوە بن.

2- دوازدە (12)شیان ئەو ڕەوشتە بەرزانەن، کە پێویستە حوکمڕان‌و بەرپرسان ڕەچاویان بکەن.

3- شەش (6)یشیان دەبێ خەڵك‌و جەماوەر، مامەڵەیان بێ لەگەڵ حوكمڕان‌و بەرپرساندا بكەن، هەموویان دەبن بە سی (30) ڕەوشت‌و ئاكاری پەسند.

ئێستا نۆرەی دوازدە (12) ڕەوشت‌و ئاكارە سیاسییەكان پەسندە بنەڕەتییەكانە:

1) ڕاستیی (الصدق):

یەكەمین ڕەوشتی بەرزی سیاسیی بنەڕەتیی بۆ هەموو لایەك، بریتیە لە، ڕاستیی، ڕاستیی لەگەڵ كێدا؟ ڕاستیی مرۆڤ لەگەڵ خۆیدا، لەگەڵ خوادا، لەگەڵ خەڵكدا، چونكە زۆر كەس وشەی (صدق) تەنیا بە ڕاستگۆیی تەفسیر دەكا، بەڵام لە ڕاستییدا (صدق) یانی ڕاستیی‌و، ڕاستگۆیی بەشێكە لە ڕاستیی، ڕاستگۆیی ئەوەیە زمانت ڕاست بێ‌و، لەگەڵ خەڵكدا ڕاستگۆبی، بەڵام ڕاستیی ئەوەیە كە پێشتر دڵت ڕاست بێ‌و، لەگەڵ خۆتدا ڕاست بی، شتێك بەزمان نەڵێی، لەدڵتدا نەبێ، هەروەها بەدڵ‌و زمان‌و كردەوە، لەگەڵ خەڵكدا ڕاست بی‌و، لەگەڵ خوای پەروەردگاردا ڕاست بی.

لەزۆر ئایەتو فەرمایشتدا خوای بێ وێنەو هاوەڵو پێغەمبەرەکەی "صلی الله علیه وسلم" باسی ڕاستیی (صدق)یان کردوە، بۆ وێنە:

1- قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَكُونُوا۟ مَعَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾ التوبة: ١١٩

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! پارێز لە خوا بکەنو لەگەڵ ڕاستاندابن.

2- **هەروەها لەسووڕەتی (الأحزاب)دا خوا مەدحی ڕاستانی کردوەو فەرموویەتی:** ﴿ وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلصَّـٰدِقَـٰتِ... أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ ﴾ الأحزاب: ٣٥

واتە: پیاوانی ڕاستو ئافرەتانی ڕاست لەخوا بەڵێنی لێبوردنو پاداشتی پێداون.

3- **پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (إن الصدق يهدي إلى البرِّ، وإن البرَّ يهدي إلى الجنة، وإن الرجل يصدق حتى يكتب عند الله صدِّيقاً، وإن الكذب يهدي إلى الفجور، وإن الفجور يهدي إلى النار، وان الرجل يُكْتَبَ حتى عندالله كذّاباً)، رواه البخاري:**

6094، ومسلم: 2571، واتە: ڕاستگۆیی دەبێتە هۆی چاکەکارییو، چاکەکاریی هۆکاری چوونە بەهەشتە، هەروەها مرۆڤ لەسەر ڕاستیی بەردەوام دەبێت، تاکو لەلای خوا بە زۆر ڕاستبێژتر (صديق) دەنووسرێ، [هەربۆیەش (صديق) نازناوی ئەبووبەکری صیددیقە (خوا لێی ڕازی بێ)].

هەروەها درۆ سەردەکێشێ بۆ خراپەکارییو خراپەکارییش هۆکاری چوونە ئاگر "ی دۆزەخ"ەو، (جاری وایە) مرۆڤ لەسەر درۆکردن بەردەوام دەبێ هەتا لەلای خودا بەدرۆزن دەنووسرێ.

براو خوشکانی بەڕێز! بێگومان ڕاستیی لە سیاسەتکردندا، لە کاری سیاسییدا، زۆر زۆر گرنگە، بەڵام وەك گوتمان: دەبێ لەگەڵ خوا ڕاست بی، لەگەڵ خۆت ڕاست بی، لەگەڵ خەڵك ڕاست بی، زمانت ڕاست بێ، دڵت ڕاست بێ، کردەوەو هەڵوێستەکانت ڕاست بن.

2) دڵسۆزیی (النصیحة):

(نصیحة) بریتیە لەوەی: بەرامبەرەکەت چۆنی بۆ چاکە، ئەوەت بۆ بوێ‌و، هەوڵ بدەی ئەوەی بۆ بێنیە دی، پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)، وایان فەرمووە، بۆ نموونە:

أ. **خوای بەرزی مەزن لەسەر زمانی نووح ڕوو لەگەلەکەی دەفەرموێ:** ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾﴾ الأعراف: ٦٢ **واتە: دڵسۆزییتان بۆ دەنوێنم.**

ب. **هەروەها خوا لەسەر زمانی هوود ڕوو بەگەلی عاد دەفەرموێ:** ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾﴾ الأعراف: ٦٨ **واتە: من بۆ ئێوە دڵسۆزێکی ئەمیینداریم.**

ج. **پێغەمبەری کۆتاییش ﷺ فەرموویەتی: (الدین: النصیحة، قلنا: لمن؟ قال: لله، ولكتابه، ولرسوله، ولأئمة المسلمین، وعامتهم) مسلم:55. واتە: دینداریی دڵسۆزییە، گوتمان: بۆکێ؟ فەرمووی: بۆ خواو، بۆ**

کتێبەکەی‌و، بۆ پێغەمبەرەکەی‌و، بۆ پێشەوایانی مسوڵمانان‌و، بۆ مسوڵمانان بەتێکڕا.

د. (عن جرير بن عبدالله قال: بايعت رسول الله "صلى الله علية وسلم" على إقام الصلاة وإيتاء الزكاة والنصح لكل مسلم) رواه البخاري: 57، ومسلم: 56.

واتە: (جرير بن عبدالله) گوتوویەتی: پەیمانم لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بەست، لەسەر بەرپاکردنی نوێژو زەکات دان‌و، دڵسۆزیی بۆ هەموو مسوڵمانێك.

(الدين: النصيحة)، دینداریی‌و مسوڵمانەتیی: دڵسۆزییە، (النصح) واتە: دڵسۆزیی، بەرانبەرەکەت چۆنی بۆ چاکە، تۆ ئەوەی بۆ بکەی‌و، ئەوەی پێ بڵێی‌و، ئەوەت بۆ بوێ.

ئنجا ئایا دەبێ چەند سیاسەتمەدارمان دەربچن لە تاقیکردنەوەی ڕاستیی (صدق)‌و، لە دڵسۆزیی (نصح)دا؟! هەیە جگە لە خۆی‌و بنەماڵەکەی‌و عەشیرەتەکەی‌و خزمی‌و حیزبی، دڵسۆزی کەسی دیکە نیەو، ئەوانیشی بۆخۆی دەوێ!.

3) دادگەریی (العدل):

دادگەریی ماناو مەفهوومێکی زۆر فراوانی هەیە، پێغەمبەر ﷺ باسی کردوە، کە ئاسمانەکانو زەوی بە دادگەریی ڕاوەستاون.

خوا لە قورئاندا لە زۆر شوێندا باسی (عَدْل) دەکا:

1- ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ...﴾النحل: ٩٠، واتە: فەرمان بە دادگەریی دەکات...

2- ﴿ ....وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ...﴾ الشورى:١٥، واتە: (ئەی موحەممەد بڵێ:) فەرمانم پێکراوە کە دادگەرییتان لەنێودا بەرپا بکەم...

3- ﴿ ... فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَا بِٱلۡعَدۡلِ وَأَقۡسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ﴾ الحجرات:٩، واتە: (دوولایەنی ناکۆك) دادگەرانە ئاشتەوایيان لەبەیندا بکەنو دادگەربن! بێگومان خوا دادگەرانی خۆشدەوێن.

4- پێغەمبەری خوا (محمد)یش فەرموویەتی: (إن المقسطين عندالله على منابر من نور، الذين يعدلون في حكمهم وأهليهم وماولوا) مسلم: 1827.

واتە: بێگومان دادگەران لەخزمەت خوادا لەسەر چەند دوانگەیەکی نوورییننن، ئەوانەی لەحوکمڕانییانداو، لەگەڵ نیزیکانیانو، لەگەڵ ئەوانەی لەژێر بەرپرسیاریتییان دان، دادگەریی دەکەن.

دادگەریی (عدل)یش ئەوەیە، کە وەك چۆن مافی خۆت داوا دەکەی، هی خەڵکیش بدەی: (أخذ مالَكَ، وإعطاء ما عليك).

4) ڕاوێژکردن (الشورى):

أ- خوای پەروەردگار ڕاوێژکردنی خستۆتە نێوان نوێژو زەکاتەوە:﴿وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ﴾ الشورى:٣٨. واتە: ئەو (بڕوادار)انەی وەڵامی پەروەردگاریانیان دایەوەو، نوێژیان بەرپاکردو، کاروباریان لەنێویاندا بەڕاوێژەو، لەوەی پێمان داون دەبەخشن.

تەماشا بکەن! حیکمەتی خوا ئەوپەڕی نیە، بۆ ئەوەی ئێمە لێمان تێك نەچێ، کە شووڕاو کاروبار بەڕاوێژ

بەڕێوەبردنیش، بەشێكە لە دین، خوا بۆی خستووینە نێوان نوێژو ماڵ بەخشینەوە، نوێژو زەكات، چونكە هەموو كەس دەزانێ: دین دەبێ نوێژی تێدا بێو، دەبێ زەكات و ماڵ بەخشینیشی تێدا بێ، كەواتە: ئەگەر نوێژ پایەی مەعنەوییەو، زەكات پایەی ئابوورییە، ڕاوێژیش پایەی سیاسیی‌و ئیداریی كۆمەڵگایە.

ب- (أنس بن مالك) لەبارەی زۆر پرس‌و ڕا وەرگرتن‌و ڕاوێژكردنی پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم" بە هاوەڵانییەوە، گوتوویەتی: (ما رأيت أحداً أكثر مشورة بأصحابه من رسول الله) رواه الترمذي. واتە: هیچ كەسم نەدیوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ زیاتر ڕاوێژ بە هاوەڵانی بكات.

5) **مشوورخۆریی (الموالاة):**

ڕوشتێكی دیكەی بنەڕەتیی لە بواری كارو چالاكیی سیاسییدا كە لەسەر هەموولایەك پێویستە، بریتیە لە:

بە تەنگەوە بوونو مشوورخۆریی، وەك خوای كارزانو میهرەبان فەرموویەتی: ﴿وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ ...﴾ التوبة -71-. واتە: بڕوادارانی پیاو و بڕوادارانی ئافرەت، دۆستو پشتیوانو مشوور خۆری یەكدیین...

بەڕێزان!

بۆ زانیارییتان ئەم ڕستەی: وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ ئەوە دەگەیەنێ، كە دەبێ بڕوادارانی پیاو و ئافرەت: دۆستی یەكدی بن، دڵسۆزو مشوورخۆری یەكدی بنو، سەرپەرشتیی یەكدی بكەنو، پشتی یەكدی بگرنو...هتد، چونكە وشەی (موالاە) زۆر چەمكو واتای لێ وەردەگیرێنو، ئەم دۆستایەتیی نێوان پیاوانی ئیماندارو ئافرەتانی ئیماندار، چەمكو واتایەكی فراوانی هەیە، دواییش خوای پەروەردگار شەش (6) موفرەدە باس دەكا، كە ئەو دۆستایەتیو هاوكارییەی نێوانیان، بۆ جێ بەجێ كردنی ئەو شەش (6) ئەركەیە: ﴿وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ

بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ التوبة: ٧١

واته: فەرمان بەپەسند دەکەن‌و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن‌و، نوێژ بەرپا دەکەن‌و، زەکات دەدەن‌و، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن، ئا ئەوانە خوا بەزەیی پێیان دادێ، بێگومان خوا زاڵی کارزانە.

6) فەرمان بە پەسەندو ڕێگریی لە ناپەسەند (الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر):

ئایەت‌و فەرموودە لەوبارەوە زۆر زۆرن، بۆ نموونە:

أ- خوای دادگەر دەفەرموێ:

قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ **...﴾ آل عمران: ١١٠. واتە: ئێوە چاکترین کۆمەڵن بۆ**

خەڵکی (مرۆڤایەتیی) ڕەخسێنراون، فەرمان پەسند دەکەنو، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەنو، بڕوا بەخوا دێنن...

ب- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (والذي نفسي بيده، لتأمرنّ بالمعروف، ولتنهون عن المنكر، أو ليوشكنَّ الله أن يبعثَ عليكم عقاباً منه، ثم تدعونه فلا يُستجاب لكم)، رواه الترمذي: 2169 وقال حديث حسن.

واتە: سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە: دەبێ فەرمان بە پەسند بکەنو ڕێگریی لە ناپەسند بکەن، ئەگەرنا نیزیکە خوا لەلایەن خۆیەوە سزایەکتان بۆ بنێرێ، ئنجا هەرچەندە داوای لێ بکەن لایبەرێ- وەلاّمتان نەداتەوە.

7) خوا پێ مەبەست بوون و نیاز پاکیی (الإخلاص):

أ- خوا "عز وجل" دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ ... ﴾ البينة: ٥، واتە: تەنیا فەرمانیان بەوە پێکرابوو

که خوا بپەرستن: ملکەچیی‌و فەرمانبەریی بۆ ساغ بکەنەوە...

ب- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (إنما الأعمال بالنيات...) (البخاري:1، ومسلم: 1907، واتە: بێگومان کردەوەکان تەنیا بەگوێرەی نیازو مەبەستەکان وەردەگیرێن.

بەڕێزان! بیکەن بە نیشانە، هەر کاتێك ئینسان دڵەکەی بەرەو خێرو حەق وەرچەرخا، جەستەو ئەندامەکانیشی هەموویان لەگەڵ خۆی دەبات، بەڵام ئەگەر لێرەوە ئینسان تێکی چوو، هەموو شتێکی لێ تێك دەچێ.

جارێك لەساڵی: (1998)ز دا لە کەشتییەکدا سوار بووبووین، لەنێوان: دوورگەی ماڵتاو شاری بنغازییدا، شەو بوو، شەپۆلی زۆر گەورە گەورە دەهاتن، چوومە لای کابرای کەشتییوان، گوتم: مەترسیی ئەو بایە، تا چەندە؟ ئاماژەی کرد بۆ کۆمپیوتەرێك‌و گوتی: ئا ئەوە دەبینی؟ گوتم: بەڵێ، گوتی: تاکو ئەوەمان لێ تێك نەچێ، زۆر خەتەر نیە، گوتم: ئەوە چییە؟ گوتی: ئەوە ئەو کۆمپیوتەرەیە، کە ڕێمان

پێشان دەداتو هەرکات وەستا، ئەو کاتە ئێمە نازانین بۆ کوێ دەچین!

ئنجا نیازساغیی (إخلاص)، ئەو قیبلەنومایەیە کە ڕێڕەو (إتجاه)ت بۆ دیاریی دەکاو، ئەگەر دڵت بەخواوە پەیوەست بێ، ڕێت لێ ون نابێ، بۆیەش کاتێك کەسێك دەبینم لاڕێ (منحرف) دەبێ، هەرکەسێك بێ، خەڵکی ئیسلامیی بێ، یان هی دیکە بێ، بە تەصەووڕی خۆم نیشانەی پرسیار دەخەمە سەر نیەتو دڵەکەی، چونکە دەڵێم: ئەگەر لەدڵەوە لەگەڵ خوا ڕاست بکا، ڕێ دەردەکاتو سەری لێ ناشێوێ، چونکە خوا فەرموویەتی: ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ **العنكبوت: ٦٩، واتە: ئەوانەی لە پێناوی ئێمەدا تێبکۆشن، ڕێبازەکانی خۆمانیان نیشان دەدەینو، بەرەو خۆمان پەلکێشیان دەکەین.**

خوای پەروەردگار بە لوتفە لەگەڵ بەندەی خۆیدا، بەشەرتێك دڵەکەی لەگەڵ خوادا ڕاستو ساغ بێ.

ئنجا ئێمە کە باسی کاری سیاسیی دەکەین، پێم وایە هەڵەی سیاسیی، پێش ئەوەی بیگێڕیەوە بۆ ناهۆشیاریی سیاسیی،

بەنسبەت خەڵكی مسوڵمانەوە، دەبێ بیگێڕیەوە بۆ دڵو دەروونەكەی، ڕەنگە لەوێوە تەواو نەبێو، شەیتان فێڵی لێ كردبێ، قیبلەنومایەكەی تێك چووبێ، بۆیە ڕێڕەوەكەی لێ تێك چووەو، نازانێ بەرەو كوێ دەچێ!

8) ئامانج بەرزیی (سمو الغاية):

خوا "سبحانه وتعالى" دەفەرموێ: قَالَ تَعَالَىٰ:﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَـٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ القصص: ٨٣.

واتە: ئەم مەنزڵگای دواڕۆژە، تەنیا بۆ كەسانێكی دادەنێین، كە بەرزییان ناوێ لە زەویداو، خراپەكارییان ناوێ، (واتە: بۆئەوە نایانەوێ حوكمڕانو دەسەلاتداربن، تاكو خۆیان بەسەر خەڵكدا فەرز بكەنو، خراپەكاریی بكەن لە زەوی دا)، سەرەنجامیش بۆ پارێزكارانە.

واتە: مەنزڵگای دواڕۆژ، خوا تایبەتی دەكات بە پارێزكارانەوە، كە بەهەشتە.

ئەمەش ئەوەی لێ وەردەگیرێ: کە ئەگەر ئامانجان بەرز بوو، مەبەستمان پاكو چاك بوو، بە تەئکید هیدایەتی خواو، تەوفیقی خواو یارمەتیی خوا، لە ئێمەوە نزیکتر دەبێ.

9) بوێریی و ئازایەتیی (الجرأة والشجاعة):

خوا تبارك وتعالى لەبارەی بوێریی و دلێریی و ئازایەتیی بڕوادارانی خۆشویستراویەوە، فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ...﴾ المائدة: ٥٤.

واتە: ئەی بڕوادارینە! هەرکامێکتان لەئایینەکەی پاشگەز بێتەوە (خوا پەکی ناکەوێ و) لەمەودوا کۆمەڵێك دێنێ: خۆشیدەوێن و خۆشیان دەوێ و، لەسەر بڕوادارانە نەرم و نیان و میهرەبان و، لەسەر بێبڕوایان (لەحاڵەتی جەنگدا) زبرو توندن و، لەڕێی خوادا تێدەکۆشن و، لە لۆمەی سەرکۆنەکاران بێباکن...

بەڵێ بێ باکیی‌و نەترسان لە لۆمەی ناھەقی خەڵك، لە ڕەخنەو توانج‌و پلاری خەڵك، ڕەوشت‌و ئاکارێکی سیاسیی بنەڕەتیی بەرزو پەسندە، چونکە: زۆر کەس لەوەدا کاری سیاسیی لێ تێك دەچێ، کە تەماشا دەکات: خەڵك دەڵێ چی؟ گوێی ھەڵخستوە داخۆ خەڵك دەڵێ چی؟ ئایا ئەگەر وا بکەم، خەڵك لێم ڕازی دەبن؟ ئەگەر وا بکەم دەنگم پێ دەدەن؟ ئایا ئەگەر وا نەکەم، گلەییم لێ دەکەن؟! کە ئەمە زۆر ھەڵەیە، تۆ دەبێ ھێندە بوێریی‌و ئازایەتییت ھەبێ، کە ئایین‌و بەرنامەی خۆت بەشانازییەوە بخەیە ڕوو و، بەپێی تواناشت جێبەجێی بکەی، سەرەتا دەبێ تۆ مەبدە و پرەنسیپەکانی خۆت چاك بزانی‌و، لەبەرنامەو ڕێیەکەی خۆتدا بەرچاو ڕوون بی، ئنجا ڕێی خۆت بگرە بە لێزانیی‌و، کارامەیی، بەڵێ دڵی خەڵك ڕابگرە، بەڵام ڕێ لەخۆت تێك مەدە، بۆ ڕازیی کردنی خەڵك، چونکە ئەو کاتە خواش لە خۆت تووڕە دەکەی‌و، خەڵکەکەش ھەر لێت تووڕە دەبێتەوەو دەڵێن: نەتزانی!

بۆیەش پێغەمبەر ﷺ پەنای بەخوا گرتوە، لە دوو سیفەتی زۆر خراپو فەرموویەتی: (أللهم إني أعوذ بك من الجبن والبخل)، رواه البخاري: 6365.

واتە: ئەی خوایە! پەنا بەتۆ دەگرم لە ترسنۆکیی‌و لە چرووکیی.

ترسنۆکیی بریتیە لە نەبەخشینی ڕووح، لە کاتێکدا پێویست بکاتو، چرووکییش بریتیە لە نەبەخشینی ماڵو سامان، هەردووکیان هەر نەبەخشینن، هەروەك بەخشندەیی‌و ئازایەتییش، پێکەوەن، ئەغلەب وایە، هەرکەس سەخیی بێ، ئازاشەو هەرکەسیش چرووك بێ، ترسنۆکیشە، پێکەوەن، سیفەتە خراپەکان بەزۆریی پێکەوەن‌و، سیفەتە چاکەکانیش بەزۆریی پێکەوە دەبن.

10) ڕوونیی‌و ڕاشکاویی (الوضوح والصَّراحة):

خوای تاك‌و پاك فەرموویەتی: ﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾ يوسف: ١٠٨. واتە: بڵێ ئەمە

ڕێبازمە: خۆمو ئەوانەی شوێنم کەوتوون، لەبەر ڕۆشناییدا بانگەواز بۆلای خوا دەکەین.

بەڕێزان! ئینسانی سیاسیی کە بیەوێ سیاسەتێکی ڕەوشت بەرزانە بکا، دەبێ ڕوونو ڕاشکاو بێ، دەبێ بێ پەردە بێو، تەمو مژاویو پێچراوەو بەقۆرتو پێچ نەبێ، کە خەڵك سەری لێ دەرنەکات، کاتێك قسە دەکەی، قسەی ڕوون بۆ خەڵك بکە، هەڵوێست دەنوێنی، هەڵوێستی ڕوونت هەبێ، چونکە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) وابوون، ئەوەتا خوا بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: ﴿قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾ **يوسف: ١٠٨، (على بصيرة) لەبەر ڕۆشناییدا، یانی: کە خەڵك بزانن بۆ کوێیان دەبەمو، خەڵك بزانن چییان پێ دەڵێمو، چیم لێیان دەوێو، چیم پێ چاکەو، چیم پێ خراپە!**

پێغەمبەری خوا ﷺ هەر کاتێ زانیبی هاوەڵانی (خوا لێیان ڕازی بێ) ئیشکالێك، گرێو گۆتاڵێکیان بۆ دروست بووە، یەکسەر بۆی ڕوون کردوونەوە.

بۆ وێنە: لە (صحیح البخاري: 3147، وصحیح مسلم: 1059)دا هاتوە، کە دوای جەنگی فەتحی مەککەو، جەنگی حونەین، پێغەمبەر ﷺ بەخششی دا بە هەندێك، لە سەرۆك عەشیرەتەکان، بۆ ئەوەی دڵیان بۆ ئیمان هێنان نەرم بێو سەرنجیان ڕابکێشێ، ئنجا بەهۆی ئەوەوە ئەنصارییەکان مشتو مڕیان لە بەیندا پەیدا بوو، گوتیان: پێغەمبەری خوا ﷺ بەهۆی خزمەکانیەوە ئێمەی لەبیرچووەو، ئێمە شایستەتر بووین بەو دیارییو بەخشینانە! پێغەمبەریش ﷺ کۆی کردنەوە وتاری بۆدان، بەسەرهاتەکە هەمووی باس ناکەم، لەنێو قسەکانیدا فەرمووی: ئایا ئەنصارییەکان هەر بەوەندە دڵتان گۆڕا، کە هەندێك لە چڵکی دنیا، ویستم ئەوانی پێ سەرنج ڕابکێشم، ئێوەشم حەواڵەی ئیمانەکەتان کرد، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ! ﷺ وامانزانی بە یەکجاریی ماڵەکەشت

دێنیەوە ئێرە! فەرمووی: بەڵكو ژیانم لەگەڵ ئێوەیەو، مردنم لەگەڵ ئێوەیە.

كاتێك زانی: شتیان لە دڵدا پەیدا بووە، یەكسەر بۆی ڕوون كردنەوەو ئیشكالەكەی بۆ ڕەواندنەوە، ئەوە كارێكی زۆر گرنگە، ئێمە كە زانیمان برایەك، خوشكێك، كەسێك، هی خۆمان، هی غەیری خۆمان، بە هەڵە لێمان تێ دەگا، با ئەوەندەی بتوانین، بۆی ڕوونبكەینەوە، حەقیقەتی وەزعەكە، چۆنەو چییە!

11) **وەفاداریی (الوفاء):**

مەبەستمان لە وەفاداریی (وفاء) پابەندییە بە بەڵێن (وعد)و پەیمان (عهد)ەوە، وەفاداریی زۆر دەقی لەسەرن، كە دەبێ بەڵێن‌و پەیمان پارێزگارییان لێ بكرێ، بۆ وێنە:

1- ﴿ وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ إِنَّ ٱلۡعَهۡدَ كَانَ مَسۡـُٔولٗا﴾ الإسراء: ٣٤. واتە: پابەندبن بە پەیمانەوە، بێگومان پەیمان لێپرسینەوەی لەسەرە.

2- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ...﴾ المائدة: ١.

واتە: ئەی بڕوادارینە! گرێبەستان بەرنەسەر (پێیانەوە پابەند بن).

3- **پێغەمبەریش ﷺ، پەیمان شکێنیی‌و بێ بەڵێنیی، بە یەکێك لە سێ نیشانەکانی بابای دەغەڵ داناوە، وەك دەفەرموێ: (آية المنافق ثلاث: اذا حدَّث كذب، واذا وعد أخلف، واذا اؤتمن خان وفي رواية لمسلم: وإن صلَّى وصام وزعم أنه مسلم-) رواه البخاري:34، ومسلم:58.**

واتە: مونافیق سێ نیشانەی هەن: هەرکات قسەی کرد درۆ بکات‌و، هەرکات گفتیدا بیشکێنێ‌و، هەرکات سپاردەی پێ سپێردراو بەئەمیندار دانرا، خیانەت بکات.

لەڕیواتێکی (مسلم)دا هاتوە: هەرچەندە نوێژبکات‌و ڕۆژووش بگرێ‌و، گومانیشی وابێ کە مسوڵمانە!

بەڵێ مرۆڤی سیاسیی ئیماندار، دەبێ خاوەن بەڵێن بێ، خاوەن پەیمان بێ، ڕاست‌و ساغ بێ لەگەڵ خەڵکدا.

12) ئەمانەتپارێزیی (الأمانة):

لەوبارەوەش ئایەتی کتێبی بەپێزی خواو، دەقی سوننەتی پێغەمبەری بەڕێزی خوا "صلی الله علیه وسلم" زۆرن، بۆ نموونە:

1- ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا...﴾ **النساء: ٥٨. واتە: خوا فەرمانتان پێ دەكات، كە سپاردەكان بەخەڵكی (شایستەی) خۆیان بسپێرن...**

بەڵێ خەڵك لەسەری فەرزە، ئەمانەتی حوكمڕانیی بپارێزێو، بە كەسانێكی شایستەی بسپێرێ، چونكە لێرەدا مەبەست لە (أمانات) كاروباری حوكمڕانیی‌و بەرپرسیارێتییە، وەك لەكتێبی دووەمی: مەوسووعەی (ئیسلام‌و دەوڵەتداریی) بەدرێژیی باسمان كردوە.

2- **هەروەها واجبی بەرپرسەكانیشە، ئەوانیش ئەوەی كە لەبەردەستیاندا هەیە، ئەو ئەمانەتی حوكمڕانییەی كە دەكەوێتە بەردەستیان، بە خەڵكی شایستەی بسپێرن، وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:** (مَن استعمل رجلاً من عصابةٍ وفي تلك العصابة مَنْ هو أرضى لله منه، فقد خان

الله وخان رسوله وخان المؤمنين). رواه الحاكم في مستدركه: (104/4)، والطبراني في الكبير: (114/11)، عن ابن عباس.

واتە: هەر کەسێك، کەسێك بکاتە بەرپرس بەسەر کۆمەڵێکەوە، کە لەو باشتریان تێدابێ‌و زیاتر جێی ڕەزامەندیی خواو بێ، ئەوە خیانەتی کردوە بە خواو بە پێغەمبەری خواو، بە بڕواداران.

3- (إذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة، قال: كيف إضاعتها يا رسول الله؟ قال: إذا أسند الأمر إلى غير أهله فانتظر الساعة)، رواه البخاري: 59.

واتە: هەرکات سپاردە زایەکرا، چاوەڕێی ئاخیر زەمان بکە، گوتی: زایەکردنی (سپاردە) چۆنە؟! فەرمووی: هەرکات کاروبار بە جگە لەخەڵکی شایستەی سپێردرا، چاوەڕێی کۆتایی (ئەو کارە) بکە کە بەخەڵکی ناشایستە سپێردراوە.

هەڵبەتە ئەمانەت پارێزیی چەمکەکەی زۆر فراوانە، بۆ وێنە: کەسێك کە دەبێتە بەرپرسی وڵاتێك، سەروەت‌و سامانی ئەو وڵاتەی دەکەوێتە بەردەست، ئەمرو نەهی، عەرزو بەرزی، لایەنی مەعنەویی لایەنی ماددیی...هتد،

ئەوە هەمووی ئەمانەتە لەبەر دەستیداو، دەبێ ئەو ئەمانەتە بپارێزێ، ئەگەر بیەوێ یەکێك لە ڕەوشتە بنەڕەتییە بەرزەکانی کاری سیاسیی کە لە ئیسلامدا، بە مەرج گیراون، لەخۆیدا بهێنێتە دی.

تەوەری چوارەم

ڕەوشتو ئاکارە سیاسییە بەرزەکانی بەرپرسان

بەڕێزان!

ئەو دوازدە ڕەوشتە سیاسییە بنەڕەتییەی پێشوو، گشتیی بوون، بەڵام ئایا کار بەوەندە تەواو دەبێ؟ نەخێر، بەڵکو بەرپرسان بەتایبەت، دەبێ کۆمەڵێك ڕەوشتو بەهای بەرزیان هەبن، کە ئێمە دوازدە (12)شمان لەوان هێناون:

1) بەزەیی‌و پەرۆش:

پێشتر هێنامان کە: (مصطفى لطفي المنفلوطي) گوتوویەتی: کەمتر وا هەبووە، خەڵکی سیاسیی بەڕەحم بێ، بەڵکو دوایی باسی دەکەم، کە میکاڤیلیی دەڵێ سیاسیی‌و حوکمڕان، نابێ ڕەحم هەربزانێ، ئەگەر ڕەحم‌و شەفەقەت بزانێ، سیاسەتی بۆ ناکرێ! بەڵام بێگومان ئەوە سیاسەتی شەیطانییەو سیاسەتی ڕەببانیی دەڵێ: ئەگەر بەڕەحم‌و سۆزو شەفەقەت نەبی، شایستەی حوکمڕانیی‌و بەرپرسیارێتی، نی!

با سەرنجی چەند دەقێك بدەین:

1- **خوا بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ:** ﴿ فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ...﴾ **آل عمران:** ١٥٩.

واتە: بەهۆی ڕەحمەتی خواوە بۆیان نەرمو نیان بووی‌و، ئەگەر قسە ڕەق‌و دڵ ڕەق بووای، لە دەورت دەپرژان.

کێ لە دەوری کێ دەپرژا؟ بێگومان هاوەڵان "رضي الله عنهم" لە دەوری پێغەمبەری خوا ﷺ دەپرژان.

یانی: پێغەمبەری خوا ﷺ کە: ﴿رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧﴾ الأنبياء: ١٠٧ **وسەروەری پێغەمبەرانەو، هاوەڵانیش کە گەورەترین مرۆڤو چاکترین مرۆڤ بوون لەدوای پێغەمبەران، کەچی ئەو چاکترین مرۆڤانە، لە دەوری ئەو** ﴿رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ﴾ **دەپرژان، ئەگەر قسە ڕەق‌و دڵڕەق بووایە! ئەدی من‌و تۆی داماو، ئەگەر بە گفت‌و لفتی شیرین‌و، بە سەرو ڕووی خۆش‌و، بە ڕەحم‌و شەفەقەتەوە**

نەبێ، چۆن دەتوانین خەڵك بەدەوری خۆمانەوە بئاڵێنین‌و بیانهێڵینەوە؟!

2- **پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (إن شرَّ الرِّعاءِ: الحُطمة) صحيح مسلم:** 1830.

واتە: خراپترینی چاودێران‌و بەرپرسان، ئەوانەن کە خەڵك تێکدەشکێنن.

ئنجا خەڵك تێکشکاندن، چ لەڕووی جەستەییەوە تێکیان بشکێنن، چ لە ڕووی ماڵ‌و سامانەوە، چ لە ڕووی نەفسییەوە، چ لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە، لەهەر ڕوویەکەوەو هەر جۆرە شکاندنێك بیانشکێنێ، ئەو جۆرە بەرپرسانە، خراپترینی بەرپرسانن لە تەرازووی خواو پێغەمبەرەکەی "صلى الله عليه وسلم"دا.

2) **نەرم‌و نیانیی:**

1- **خوای تاك‌و پاك فەرموویەتی:** ﴿...أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ...﴾ **المائدة:** ٥٤، **واتە: بڕوادارانی**

خۆشەویستراوی خوا، لەسەر بڕواداران میهرەبانو نەرمو نیانن.

2- پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (أللهم من وَلِيَ من أمتي شيئاً فَرَفق بهم، فارفُقْ به، وَمن شَقَّ عليهم، فَشُقَّ عليه) رواه أحمد: 26242، وشعيب الارناؤط، وقال: صحيح على شرط مسلم.

پێغەمبەر ﷺ دوعای کردوە: ئەی خوایە! هەر کەسێك کارێکی ئۆممەتی منی کەوتە بەردەستو، لەگەڵیان نەرم بوو، تۆش لەگەڵی نەرمو میهرەبان بەو, ئەگەر لەگەڵیان ڕەقو زبر بوو، تۆش لەگەڵی زبرو توند بە.

بەدڵنیایی دوعای پێغەمبەریش ﷺ قبووڵە.

3) **لێبوردەیی و چاوپۆشیی:**

1- خوا "عز وجل" فەرموویەتی:

قَالَ تَعَالَى: ﴿ وَلَا يَأۡتَلِ أُوْلُواْ ٱلۡفَضۡلِ مِنكُمۡ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤۡتُوٓاْ أُوْلِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينَ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلۡيَعۡفُواْ

وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ النور: ٢٢.

واته: با خاوەن چاکەو دەستڕۆیشتووەکانتان سوێند نەخۆن لەسەر هاوکاریی نەکردنی کەسانی خزمو نەدارو کۆچکەر لەڕێی خوادا، با لێیان ببوورنو چاوپۆشیی بکەن، ئایا حەزناکەن خوا لێتان ببووریٚ؟ خواش لێبوردەی میهرەبانە.

هۆی دابەزینی ئەم ئایەتەش "وەك سەرجەم تەفسیرەکان هێناویانە" ئەوەبووە کە (أبو بکر الصدیق) خوا لـیٚ ڕازی بیٚ، پاش بەشداریی کردنی (مِسطح بن أثاثة)ی خزمی، لە بوختان پێکردنی عائیشەی کچیدا، خوا لێیان ڕازی بیٚ، سوێن دەخوات کە چی دیکە هاوکاریی نەکات.

بەڵام خوای لێبوردەی بەبەزەیی ئامۆژگاریی ئەبوو بەکر دەکات کە لەقسەو سوێندەکەی ژیوان بێتەوەو، بگەڕێتەوە سەر چاکەو هاوکارییەکەیو، ئەویش ئامۆژگارییو فەرمانی خوا جیٚ بەجیٚ دەکاتو بۆشی زیاد دەکات.[16]

---

[16] - صحيح البخاري: 3910.

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (أللهم إنك عفوٌ تحبُّ العفو فأعفُ عنّي﴾ الترمذي: 3513. وقال حسن صحيح.

واتە: ئەی خوایە! تۆ لێبوردەی و لێبوردنت حەز لێیە، لێم ببوورە.

بەڕێزان! بەرپرسیارێتیی بەبێ چاوپۆشیی ناکرێ: (آلة الرِّئاسة سعة الصَّدر)، مرۆڤ بەبێ سینە فراوانیی‌و لێبوردن، بەبێ چاوپۆشیی، حوکمڕانیی بۆ ناکرێ، لەماڵەوەدا بتەوێ گەورەی خێزانەکەت بی، لەگەڕەکدا، لە دێدا، لە وڵاتدا، دەبێ لێبوردن‌و چاوپۆشییت هەبێ، بێگومان لە سنووری خۆیداو لەشوێنی خۆیدا.

4) خاکیی بوون‌و خۆ بەکەمگریی (التواضع):

1- خوای باڵادەست‌و زاڵ فەرموویەتی: ﴿...وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ الحجر: ٨٨. واتە: (ئەی موحەممەد!) باڵت بۆ بڕواداران شۆڕبکە، بیانخە ژێر باڵت...

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (ما نَقَصتْ صدقة من مالٍ، وما زاد الله عبداً بعفوٍ إلاّ عزاً، وما تواضَعَ أحدٌ لله إلاّ رفعه الله) مسلم: 554.

واتە: بەخشین لەسامان کەم ناکاتو، بەهۆی لێبوردنەوە خوا عیززەتو بەرزیی بۆ بەندەکەی زیاد دەکاتو، هەرکەس لەبەر خوا خۆی بەکەم بگرێ، خوا بەرزی دەکاتەوە.

بەڕێزان! ئەمانە ئەو ڕەوشتە ڕەببانییانەن، کە سیاسەتێکی ڕەشیدیان پێ بەڕێوە دەچێ، کە یەکێکیان بریتیە لە: خاکیی بوونو خۆ بەکەمگریی! دەچیە ئەو وڵاتە نا مسوڵمانانە، بەرپرسانیان دەبینی، حوکمڕانەکانیان دەبینی، خاکییو خۆ بەکەمگرن، دێیەوە بۆ وڵاتی مسوڵماننشین، هەر کەسێك تۆزێك بەرپرسیارێتیی دەکەوێتە دەست، هەوایەکی فیرعەونایەتیی دەکەوێتە کەللەی، برادەر! ئەو ڕەفتارەت لەکوێ هێنا؟ ئەوە کەی ڕەوشتی مسوڵمانانە! تۆ کە بووی بە بەرپرس، خەڵك لەسەر ئەو کورسییەیان

داناوی، بۆ ئەوەی سەرپەرشتییان بکەی، بۆ ئەوەیان دانەناوی، خۆتیان لەسەر بکەی بە فێرعەون!

5) خۆڕاگریی لە بەرانبەر نەفامیی نەفامان دا :

ئەمیش یەکی دیکەیە لە ڕەوشتە سیاسییە پەسندەکانی بەرپرسان، وەك خوای بەرز فەرموویەتی:

1- ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ﴾الأعراف: ١٩٩. واتە: ئاسانیی وەربگرەو فەرمان بە پەسند بکەو ڕوو لە نەفامان وەرچەرخێنە...

2- هەروەها فەرموویەتی: ﴿وَعِبَادُ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمۡشُونَ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ هَوۡنٗا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمٗا﴾ الفرقان: ٦٣. واتە: (بەندە بژاردەکانی خوای بەبەزەیی) کاتێك نەفامان بیاندوێنین دەڵێن: سەلامتان لێ بێ...

3- (أنس بن مالك) گێڕاویەتەوە كە ڕۆژێكیان لەكاتێكدا پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم" ماڵو سامانێكی دابەش دەكردو، لەو حاڵەتەشدا پۆشاكێكی نەجڕانیی لەبەردابوو كە قەراغەكانی زبرو ڕەق بوون، عەرەبێكی خێڵەكیی بیابانشین، لەپشتەوە پۆشاكەكەی بەتوندیی ڕاكێشا كە گەردنی بەهۆیەوە سوور بۆوەو داوای هاوكاریی لێكرد...ئەویش "صلى الله عليه وسلم" ئاوڕی لێدایەوەو پێكەنییو فەرمانی كرد هاوكاریی بكەن....، صحيح البخاري: 785، وصحيح مسلم: 674.

ئینسان هەمیشە دەبێ وریابێو كاتێك كەسێك نەفامیی لەبەرامبەردا دەكاتو بەشێوەیەكی ناشایستو بێ نەزاكەت دەیدوێنێ، دەبێ خۆڕاگر بێو، بەدڵی گەورەو ڕەوشتی پەسندەوە مامەڵە بكاتووەك بەرانبەرەكانی نەكاتو، خۆی نەخاتە تەرازووی ئەوانەوەو، خۆی لەگەڵ واندا یەكسان نەكات.

6) فێرکردن و ڕێنمایی کردن:

ئەمیش ڕەوشتێکی دیکەی سیاسیی بەرزو پەسندی پێویستە لەسەر بەرپرسان، بە بەڵگەی ئەوە کە خوای کاربەجێو زانا ئەو خەسڵەتەی لەچوار ئایەتی قورئانی بەرزو بەپێزدا، کردۆتە ئەرکی پێغەمبەری کۆتایی خۆی (محمد) "صلى الله عليه وسلم" وەك فەرموویەتی:

1- ﴿ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ﴾ **البقرة: 129، البقرة: ١٥٣، آل عمران: ١٦٤، الجمعة: ٣).**

2- **هەروەها لەوبارەوە دەقی سوننەتیش زۆرن، بۆ نموونە:**

(عن عمر بن أبي سلمة قال: كنت غلاماً في حَجْر رسول الله، وكانت يدي تطيش في الصفحة، فقال لي رسول الله: ياغلامُ ! سَمِّ الله، وكلْ بيمينيك، وكل مما يليك) البخاري:5376، ومسلم: 2022.

واته: (عمر بن أبي سلمة) دەڵێ: من کوڕێکی تازە پێگەیشتوو بووم، لەماڵو لەژێر چاودێریی پێغەمبەری خوادا "صلى الله عليه وسلم"، عادەتم وابوو لەکاتی نانخواردندا، دەستم لەدەفرەکەدا دەگێڕا، ئەویش فەرمووی: ڕۆڵە! ناوی خوا بێنەو، بەدەستی ڕاست بخۆو، لەپێش خۆتەوە بخۆ.

بەڵێ بەرپرسو حوکمڕانی ڕەشید، یەکێك لە ڕەوشتە بەرزەکانی ئەوەیە، کە دەبێ خەڵك فێر بکا، خەڵك ڕێنمایی بکا، بەرچاویان ڕوون بکاتەوە، جاری دیکەش گوتوومە: زۆربەی بەرپرسانی بڕیار بەدەستی ئەم وڵاتە، ئەوە بیستو حەوت (27) ساڵە، گوێ بیست نەبووم خەڵك ڕێنمایی بکەن، نەك هەر بەلای خوادا، بەلای دینداریی‌و خواپەرستییدا، بەڵکو بۆ دنیادارییش ڕێنماییان بکەن ! هەر لەو خەڵکە گەڕاون، ئەو گەنجو لاوانە چی دەکەن: مەیخۆریی، قومارکردن...هتد، ئایا وڵات بەڕێوە بردنو خەڵك سەرپەرشتیی کردن ئاوا دەبێ؟! نەخێر، بەڵکو بەرپرسان دەبێ خەڵك ڕێنمایی بکەن، پەروەردەیان بکەنو،

چاکەیان فێر بکەن‌و، لە هەموو ڕوویەکەوە هەوڵبدەن گەشەیان پێ بدەن.

7) چاوپێداگێڕان‌و پشکنینی حاڵ‌و باڵی خەڵك:

ئەمیش یەکی دیکەیە لە ڕەوشتە سیاسییە بەرزو پەسندەکانی بەرپرس‌و حوکمڕانان‌و، بەڵگەی قورئان‌و سوننەتیش لەوبارەوە زۆرن، بۆ وێنە:

1- **خوا "سبحانه وتعالى" لە سوورەتی (النمل) لەباسی (داود سليمان)دا "عليهما السلام" دوای ئەوەی باسی سوپایەکەی سولەیمان دەکات، کە لە جند و مرۆڤ و باڵندان پێکهاتوە:** ﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾﴾ النمل: ١٧، **ئەوجار باسی پشکنینی سولەیمان "عليه السلام" بۆ سوپایەکەی دەکات:**﴿وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾﴾ النمل:٢٠

واتە: باڵندەکانی بەسەر کردنەوە، فەرمووی: ئەوە بۆچی (هود هود) نابینم، واتە: کە نایبینم، ئایا بە عوزرێك، پاساوێك لێرە ئامادە نیە، یاخود کەمتەرخەمیی کردووە؟! دوایی باس دەکا، کە دەبێ بەپێی تاوانەکەی سزای بدا.

یانی: سولەیمان (علیه الصلاة والسلام) تەنانەت باڵندەیەکی لێ ون نەبووەو، ئیهمال نەکردوە، کە مشووری لێ نەخواتو ئاگاداری لـێی نەبێ!.

پێغەمبەر ﷺ عادەتی وابوو کە نوێژی بەیانیانی دەکرد، یان ئەگەر کەسێك دیار نەبووایە لە هاوەڵانی (خوا لێیان ڕازی بێ) لێی دەپرسین، فلان کەس بۆ دیار نیە؟ ئەگەر لە سەفەر بووایە، یان نەخۆشیی هەبووایە، لێی دەپێچایەوە[17].

نەك هەر ئەوەندە بەڵکو پێویستە بەرپرس لە بازاڕ بپێچێتەوە، لە کەسابەتو کاروباری خەڵك، لە دوکانداران، لەو بارەوەش ئەم فەرموودەیە هەیە:

---

[17] - بڕوانە: (ریاض الصالحین) {70- باب فضل الإختلاط بالناس...} ص248، کە (النووي) گوتوویەتی: (إعلم أن الإختلاط بالناس على الوجه الذي ذكرته، هو المختار الذي كان عليه رسول الله "صلى الله عليه وسلم" وسائر الأنبياء "صلوات الله وسلامه عليهم...").

2- ئەبو هورەیرە دەگێڕێتەوە دەڵێ: ڕۆژێك پێغەمبەر ﷺ چووە بازاڕ، کابرایەك کۆگەنمێکی هەڵدابوویەوە، پێغەمبەر ﷺ دەستی بردە نێو، گەنمی تەڕی دەرهێنا، فەرمووی: ئەوە بۆچی وایە؟ گوتی: ئەوە باران لێی داوەو تەڕ بووە، فەرمووی: ئەوەی تەڕ بووە، بۆچی نەتخستۆتە دەری، بۆ ئەوەی کڕیار بیبینێ؟ ئنجا لەوبارەوە فەرمووی: (مَنْ غشَّ فليس مِنّا)، رواه مسلم: 102، واتە: هەرکەسێك غەش‌و فێڵ بکا، لە ئێمە نیە.

واتە: لەو ڕەوشتەدا لە ئێمە نیە، نەك هەر کەسێك فێڵ‌و غەشێکی کرد، بەیەکجاریی مسوڵمان نەمابێ! یانی: لەو ڕەوشتەدا لە ئێمە نیە، وەك ئێمە نیە، چونکە ئێمەی ئەهلی ئیسلام، غەش‌و فێڵ ناکەین، مەبەستم ئەوەیە کە بەرپرس، کەسێك کە کاروبارێك لەنێو مسوڵماناندا بە ئەستۆوە دەگرێ، پێویستە لە کاروباریان بکۆڵێتەوەو، پشکنینی هەبێ‌و، بەدواداچوونی هەبێ.

8) سووربوون لەسەر پاراستنی ماڵو سامانی گشتی:

ئەمیش ڕەوشتێکی سیاسیی بەرزی دیکەی ئەو کەسانەیە، کاتێك بەرپرسیارێتییان دەکەوێتە ئەستۆ: ماڵو سامانی گشتی بە هی خەڵك بزانن‌و، بە هی خۆیانی نەزانن! تەراتێنی تێدا بکەن!

با لەوبارەوە سەرنجی دوو نموونە، لە ئایەتەکانی قورئان‌و دەقەکانی سوننەت بدەین:

1- **خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (الشعراء)دا، لەسەر زمانی (صالح) پێغبەر "علیه الصلاة والسلام" بە گەلەکەی دەفەرموێ:** قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ وَلَا تُطِيعُوٓاْ أَمۡرَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ١٥١ ٱلَّذِينَ يُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا يُصۡلِحُونَ ١٥٢ ﴾ الشعراء: ١٥١-١٥٢، **واتە: فەرمانبەریی فەرمانی زێدەڕۆیی کاران مەکەن، ئەوانەی کە خراپە لە زەویدا دەکەن‌و چاکسازیی ناکەن.**

واتە: بەرپرسانی زێدەڕۆییکاری تێکدەرو خراپەکار، نابێ فەرمانبەرییان بکرێ، ئنجا مەبەستم لێرەدا ئەوەیە، کە کەسانێك ڕازاوە نەبن بەو ڕەوشتە سیاسییە بەرزانەی لە بەرپرساندا، بەمەرج گیراون، ڕەوایەتیی حوکمڕانیی لەدەست دەدەن، چونکە ڕازاوە نین بەو ڕەوشتانەی کە خوای پەروەردگارو پێغەمبەری سەروەر ﷺ بە مەرجیان گرتوون، بۆ کەسانێك کە سەرپەرشتیی کاروباری کۆمەڵگاو خەڵك بەئەستۆوە دەگرن.

2- فەرمایشتێکی پێغەمبەریش ﷺ هەیە، کە زۆر لە بەرپرسانی ئەم ڕۆژگارە، بەتایبەت لە عێڕاقو هەرێمی کوردستاندا، دەگرێتەوە، کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (من أخون الخيانة: تجارة الوالي في عَمَلِهِ) رواه الطبراني في مُسند الشاميين، وحَسَّنه، 1323.

واتە: گەورەترین جۆری خیانەت، بازرگانیی کردنی بەرپرسە لە کارەکەیدا.

(والي) ئەو کاتە، وەك سەرۆك کۆماری ئێستا وابووە، بەرپرسیاریەتییەکی گەورەی بە دەستەوە بووە، ئنجا مەبەست ئەوەیە کە هەر کاتێك بابای بەرپرس لەپەنای کارە ئیدارییەکەیداو، بەهۆی حوکمڕانیی و بەرپرسیارێتییەکەیەوە، مامەڵەو بارزرگانیی کرد، ئەوە خراپترین جۆری خیانەتی کردوە!

(ابن خلدون) ڕەحمەتی خوای لێ بێ، لە (المقدمة)ی خۆیدا، دەڵێ: هەر کاتێ بەرپرس و حوکمڕانان بوونە بازرگان، وڵات کاول دەبێ چونکە بواری کەسابەت بۆ کەس ناهێڵێ و هەموو سوڵتەی سیاسیی خۆی بەکاردێنێ، تاکو هەرچی بازرگانیی و سەوداو مامەڵەیە، بۆخۆی قۆرخی بکات، وەك ئێستا لە عێڕاق و هەرێمی کوردستانیش ئەو حاڵەتە زۆر بەزەقیی دەبینرێ!

9) تێکەڵیی لەگەڵ خەڵك و خۆ لێ نەشاردنەوەیان:

ئەمیش یەکی دیکەیە، لە ڕەوشتە سیاسییە گرنگەکانی بەرپرسان، با لەوبارەوە ئایەتێك و فەرموودەیەك بە نموونە بێنینەوە، وەك بەڵگەی شەرعیی:

1- **پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە تێكەڵ بووە، لەگەڵ خەڵكو لەگەڵ هاوەڵاندا، خوا (سبحانە وتعالى) بە پێویستی زانیوە هۆشداریی بداتە مسوڵمانان:** ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعٗا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٖۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ وَمَا كَانَ لَكُمۡ أَن تُؤۡذُواْ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا﴾ الأحزاب: ٥٣

ماڵەكانی پێغەمبەر ﷺ دەرگایان هەر ئاوەڵاو كراوە بووەو خەڵك چووە، نەك وەك ئەو بەرپرسانەی ئێستا بە چەند بازگەو پرسەیەكدا، ئەگەر خەڵك بیانگاتێ، پێغەمبەری خاتەم ﷺ كە لەسەر ئاستی بەشەرییەت، هەڵبژاردەیەو

ئەو کاتەش "پێگەو پایەو مەقامی پێغەمبەر ﷺ لە ڕووی مەعنەویی‌و خوایی، هەر خوا دەزانێ" بەڵام لەڕووی دنیایەتییش پێغەمبەر ﷺ، چ پلەو پایەیەکی بەرزی هەبووە: دەوڵەتی فارس‌و ڕۆم لە سوپاو دەوڵەتەکەی ترساون، کەچی هەمیشە دەرگای ماڵەکانی لەسەر پشت بووە، ئنجا وادیارە کەسانێکیش ڕەچاوی هەندێك ئەدەبی تایبەتییان نەکردوە، کە بۆ هەر ماڵێك پێویستە ڕەچاوبکرێن، بۆ وێنە: کە بەبێ ئاگادارکردنەوەو مۆڵەت وەرگرتن نەچنە ژووریّ‌و، ئیسڕاحەتیان لیّ تێك نەدریّ‌و...هتد، بۆیە خوای کارزان‌و پەنهانزان، بەپێویستی زانیوە مسوڵمانان ئاگادار بکاتەوەو، لەوبارەوە هۆشداریی (تنبیە)یان بداتیّ، تاکو پێغەمبەری خوا "صلی اللە علیە وسلم"و ماڵ‌و حاڵ‌و خێزانی سەغڵەت نەکرێن!

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! مەچنە ماڵەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ مەگەر مۆڵەتتان بدریّ، کە بۆ خواردنێك دەعوەت دەکرێن، بۆ خواردنەکەش پێگەیشتن‌و چاوەڕێی پێگەیشتن کولانی مەکەن، (ئەگەر خواردنە پێگەیشتبوو). هەرکات بانگکران بچنە ژوورو، دوای خواردنیشتان بڵاوەی

لێبکەنو بەقسانەوە مەخافڵێن، ئا ئەوە پێغەمبەر ئازار دەداتو شەرمیشتان لێ دەکات پێتان بڵێ....

دیارە ماڵی پێغەمبەر ﷺ وابووە، کاتێك زانیویانە لە ماڵی یەکێك لە هاوسەرەکانیدا خواردنێك، هەیە خەڵکێك چوون، بۆیە خوا فەرموویەتی: لەناوەختداو بەبێ لە دەرگادانو مۆڵەت وەرگرتن مەچن.

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرمایشتێکی هەیە، کە زۆر جێی سەرنجەو، ئێمە هەموومان دەبێ دەرسی لێ وەربگرێن، دەفەرموێ: (مَنْ ولاّه الله شيئاً من أمور المسلمين، فاحتجب دونه حاجتهم وخَلَّتهم وفقرهم، احتجب الله دون حاجته وخلَّته وفقره، يوم القيامة) رواه أبو داود: 2948، والترمذي: 1332.

واتە: هەرکەسێك، خوا کارێکی لە کاری مسوڵمانان پێ بسپێرێو بکەوێتە دەستی، بەڵام خۆی بشارێتەوە، لەکاتی ئاتاجیی، یان نەداریی، یان گرفتێکیاندا، خوای پەروەردگاریش لە ڕۆژی دواییدا، لەکاتی پێویستییو نەداریىو گرفتی دا، ئیهمالی دەکاو گوێی پێ نادات.

یانی: سزایەکەی ئەوەیە: کە بێگومان ئەوە زۆر سزایەکی سەختو ترسناکە.

10) داخستنی دەرگای جاسووسیی و قسە هێنان و بردن:

بەڕێزان!

ئێستا ئەو حیزبانەی کە لەم وڵاتەی ئێمەدا حوکمڕانن، مەگەر چۆن، ئەگەرنا هەموویان دەزگای سیخوڕییان هەیە، ئنجا وا دەزانن ئێمەش هەر واین، ڕۆژێك یەكێك لە بەرپرسانی دەزگا هەواڵگرییەکان هاتبوو بۆ لام، گوتی: مامۆستا! پێم خۆشە لەگەڵ ئەو دەزگا هەواڵگرییەی ئێوەدا هاوکارییمان هەبێ، گوتم: کامە دەزگای هەواڵگریی؟ گوتی: ئێوەش هەتانە، هەموو حیزبێك هەیەتی، گوتم: نەخێر، ئێمە نیمانە، مەگەر کەسێك بەخێری خۆی قسەیەکی خێرمان بۆ بێنێ، ئەگەرنا ئێمە نیمانە، گوتی: ئاخر چۆن؟ گوتم: ئێمە بۆ نێو حیزب سیقەمان بە براو خوشکانی خۆمان هەیەو، دەرگاشمان ئاوەڵایەو، دڵیشمان کراوەیە، ڕەخنەمان لێ دەگرن و قسە دەکەن، تێبینیی و سەرنج و ئامۆژگاریی...هتد، بۆ خەڵکی دیکەش ئێمە ئەو دەزگایەمان

نیەو، ئێمە خۆشمان بە دەوڵەتو قەوارەی سیاسیی دانانێینو، ئەو دامەزراوانەش هی دەوڵەتن، نابێ هی حیزبو شەخس بن!

ئنجا با لەوبارەوەش، ئاماژە بەچەند فەرمایشتێکی خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەرەکەی بکەین:

1- **خوای پەروەردگار ئامۆژگاریی مسوڵمانان دەکاو دەفەرموێ:** ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦ ﴾ الحجرات: ٦

واتە: ئەی بڕواداریینە! هەرکات لادەر (فاسق)یێك هەواڵێکی بۆ هێنان ڕوونوساغی بکەنەوە...

ئەم ڕەوشتەش زۆر گرنگە، براو خوشکەکانم! جاری وابووە بینیومە بەرپرسێك تووشی بڕیارێکی هەڵە بووە، لە ئاستێکی بەرزدا، لەسەر بناغەی مەعلووماتی نادروستو هەواڵی نادروست.

زۆرجاران برایەك، خوشكێك، دڵی لە كەسێك دەڕەنجێ، لەسەر بناغەی هەواڵێكی نادروست، یاخود بەوهۆیەوە كەسێك غەیبەتێك دەكا، بۆیە پێویستە دەرگای جاسووسیی‌و غەیبەت‌و قسە هێنان‌و بردن، دابخرێ، بەرپرس نابێ گوێ كلۆر بكاو، گوێ شل بكا بۆ كەسێك، باسی خەڵكی لەلا بكات‌و غەیبەتی خەڵكی بۆ بكات، چ جای بوختان‌و تۆمەت! باشترین شت ئەوەیە كە تۆ ئەو گلەییەی هەتە لە فلاَن كەس، بچێ بۆ لای خۆی، یاخود ئەگەر گلەییەكت لێی هەیە، با بیهێننە بەرەو ڕووت، بەرەو ڕووت دابنیشێ.

بەرپرس دەبێ خەڵك ڕا نەهێنێ لەسەر باس‌و غەیبەتی یەكدی، بەتایبەتی هی بەرپرسان، چونكە ئەو كەسەی دەكرێتە بەرپرس، باری قورسترە، هەڵبەتە بەرپرسیش دەبێ لە خۆی وریابێ‌و، لە خەڵك بە تەقوا تر بێ‌و، لەوان دڵسۆزتر بێ، بەلاَم كاتێك كە ئەوان باریشیان گرانترو بەزەحمەتترە، كەچی ڕێ بدرێ بە خراپە باسیان بكرێ‌و، بكرێنە بنێشتی سەرزارو، لە هەیبەت‌و ویقاریان بێتە خوار، بێگومان ئەوە ستەمە، هەڵبەتە ئەگەر كەسێكیش ڕەخنەی

هەقی لە کەسێك هەبوو، ئەوە دەبێ هەمووومان لەبەرامبەر حەقیێدا، ملمان لە موو باریکتر بێ، بەڵام نابێ بەناحەق باسی کەس بکرێ، نە بەرپرس‌و نە غەیری بەرپرس، بەڵام بەزۆریی باسی بەرپرسان دەکرێ، بۆیە بەتایبەت باسی ئەوانمان کرد.

2- **پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەوە دەفەرموێ:** (إِنَّك إن اتَّبعت عورات أو عثرات الناس، أفسدتهم أوكِدْتَ أن تفسدهم) رواه أبو داود وأحمد والطّبراني، ورجاله ثقات، كما قال الهيثمي في مجمع الزائد.

واتە: هەرکات تۆ بەدوای عەیب‌و عار، یان هەڵەکانی خەڵکی کەوتی، تێکیان دەدەی، یان خەریکی تێکیان بدەی.

بەڕێزان!

ئێستا زۆر لە دەوڵەتان خەڵکیان هەموو بەسەریەکەوە کردۆتە جاسووس، بەڵام بۆ زانیارییتان! ئەو قەوارەو ڕژێم‌و حیزبانە، زیاتر پێویستییان بە سیخوڕو جاسووس‌و، خەڵك لەسەر یەککردنە هەوالگر (مُخبِر) هەیە، کە حوکمی

ناحەق دەکەن، بەڵام ئەگەر حوکمێکی حەقت هەبێ، پێویستیت بەوە نیەو، کەسێك ئامانجی شەرعیی هەبێ، پێویستیی بە ئامرازی ناشەرعیی ناکات، کاتی خۆی لە یەکێتی سۆڤیەتی پێشوودا، ئێستا لە ئەمریکادا، کاتی خۆی لەسەردەمی ڕژێمی بەعسداو...هتد، ئەو ڕژێمانەی خۆسەپێنن، پێویستییان بەوە هەیە، هەموو خەڵك چاوو گوێیان بێ، بۆ ئەوەی هیچ کەس نەوێرێ لە کەوڵی خۆیدا بجووڵێ، چونکە (الخائن خائف) ئەوەی خیانەتکاربێ، دەترسێ، بەڵام ئەوەی کە پەرێزی پاکە، بێ باکە کەسێکیش پەرێزی پیس بێ، بە تەئکید هەمیشە لەخۆی لە گومان دایە.

11و12 : لێپرسینەوەو سزادانی خرا پەکاران و، ڕێزلێگرتن و هاندانی کەسانی دڵسۆزو شایستە :

ئەم دوو ڕەوشتە سیاسییە پەسندەی بەرپرس و حوکمڕانم، بە تێکهەڵکێشیی هێناون.

بەڕێزان!

ئەم ژیانی دنیای ئێمە، دنیای هۆکارەکان، (عالم الأسباب)ە، بەشەریش وایە هەم پێویستیی بەوە هەیە، ئەگەر خوار بوو، ڕاست بکرێتەوەو، ئەگەر ڕاست ڕۆیی، پاداشت بدرێتەوە، بەشەر وایە، خوای کاربەجێ لە قوڕئاندا هەمیشە پاداشتو سزا (ثواب و عقاب)ی خۆی پێکەوە باسی دەکاتو، باسی بەهەشتو دۆزەخ پێکەوە دێنێ، بۆ نموونە:

1- ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ ﴾ الحجر: ٤٩

واتە: هەواڵ بە بەندەکانم بدە کە لەدڵنیایی من لێبوردەی بەبەزەییم.

2- ﴿ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤﴾﴾ الفاتحة: ٣ ـ ٤

واتە: (خوا) بەبەزەیی بەخشندەیە. خاوەنی ڕۆژی سزاو پاداشتە.

خوای کاربەجێ پێکەوەو وێکڕا هەم سزای خۆیو هەم پاداشتی خۆی، پێشان دەدا.

هەڵبەتە لەوبارەشەوە بەڵگەی قورئانو سوننەت زۆرن، بۆ نموونە:

1- با سەرەتا تەماشای ئەو ئایەتانە بکەین، کە خوا (سبحانە وتعالی) لە مەقامی مەدحدا، باسی (ذوالقرنین) دەکا، دەفەرموێ:﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغۡرِبَ ٱلشَّمۡسِ وَجَدَهَا تَغۡرُبُ فِي عَيۡنٍ حَمِئَةٖ وَوَجَدَ عِندَهَا قَوۡمٗاۗ قُلۡنَا يَٰذَا ٱلۡقَرۡنَيۡنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمۡ حُسۡنٗا ٨٦ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوۡفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابٗا نُّكۡرٗا ٨٧ وَأَمَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلۡحُسۡنَىٰۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنۡ أَمۡرِنَا يُسۡرٗا﴾ الكهف: ٨٦ - ٨٨

واتە: گوتمان ئەی (ذوالقرنین)! سەرپشکی، بۆت هەیە خەڵك سزا بدەی، بۆشت هەیە چاکەیان لەگەڵ بکەی. یانی: هەم دەستی سزادانت کراوەیە، بۆ

کەسانی خراپەکار، هەم دەستی پاداشتدانەوەشت کراوەیە بۆ کەسانی چاکەکار.

دەبێ ئاوا لە ئایەتەکانی خوای زاناو توانا تێ بگەین، چونکە خوای بەرزو مەزن بەکورتییو پوختیی فەرماییشت دەکات، لێرەدا کەسێك لێی وردنەبێتەوە، دەڵێ: دیارە هەر لە گۆترە خوا فەرموویەتی کێت پێ خۆشە، سزای بدەو، کێش پێت خۆشە، چاکەی لەگەڵ بکە! بەڵام وانیەو گۆترەکاریی نیە، بەڵکو یانی: ئەی (ذو القرنین)! تۆ دەستت کراوەیە بۆ هەرکام لە:

أ- سزادانی خراپەکاران، بەو شێوەیە کە بە گونجاوی دەزانی.

ب- پاداشتدانەوەی چاکەکارانیش، هەرکەسە بەپێی خۆی.

ئنجا ئایا (ذو القرنین) دەڵێ چی؟! ﴿قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾﴾، **گوتی: ئەوەی ستەم بکات (خراپەو لادان بکات)، ئێمە سزای دەدەین، دوایی دەگێڕدرێتەوە بۆ لای پەروەردگاریو، زۆر خراپ سزای دەدا.**

یانی: سزای ئێمە هەر هیچ نیە، لەچاو سزای خوای دادگەر.

﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾، **بەڵام کەسێك ئیمانی هەبێ‌و کردەوەی باش بکا، ئەوە پاداشتی هەرە چاکی لە لای خوا هەیەو، ئێمەش قسەیەکی باشی لەگەڵ دەکەین، واتە: تەقدیری دەکەین‌و دەستخۆشیی لێ دەکەین‌و پاداشتی دەدەینەوە.**

2- **هەروەها پێغەمبەری خاتەمیش ﷺ لە ژمارەیەك لە فەرمایشتەکانیدا، بەمەدح‌و ستاییشەوە باسی هاوەڵە بەڕێزەکانی خۆی دەکا، بۆ وێنە:**

أ- **باسی ئەبوبەکر رضي الله عنه دەکات‌و دەفەرموێ:**

(إن أمنَّ الناس عليَّ في ماله وصُحبته: أبوبكر، ولو كنت متخذاً خليلاً، لاتخذتُ أبابكر خليلاً) رواه البخاري: 3904، **الترمذي:**3660.

واتە: خاوەن چاکەترین کەس بەسەر منەوە، لە سامانیداو لە ڕەفاقەتیدا: ئەبوبەکرەو، ئەگەر کەسم گرتبایە بە

دۆستی تایبەت، ئەبوبەکرم بەدۆست دەگرت، یانی: بەس خوا ئەو زاتەیە کە هەموو خۆشەویستیی خۆمم بۆ تەرخان کردوە.

ب- هەروەها باسی عومەر ﵁ دەکاو، دەفەرموێ: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا قَطُّ إِلاَّ سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ) رواه البخاری: 6085.

واتە: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، هیچ کات تۆ بەڕێیەکدا نەڕۆیشتووی، مەگەر شەیتان بەڕێیەکی دیکەدا ڕۆیشتوە، ناوێرێ بەڕێی تۆدا بێ.

ج- هەروەها لە باسی عوثماندا ﵁ فەرموویەتی: (يائذَنْ لە وبشِّره بالجنّة على بلوى تكون) رواه البخاري: 7262، والترمذي: 3710.

ئەبو هوڕەیرە، ڕۆژێك لە خزمەت پێغەمبەردا بووە ﷺ لەوکاتەدا پێغەمبەری خوا لەسەر (بیر)ێك دانیشتوەو هەردووك لاقی بە بیرەکەدا شۆڕ کردوونەتەوە، کەسێك لە

دەرگای باخچەکەی داوە، فەرمووویەتی: مۆڵەت بدە بێتە ژوورو، موژدەی بەهەشتیشی پێ بدە، یەکەمیان ئەبوبەکر بووە، دوایی عومەر بووە، سێیەمیان عثمان بووەو، بۆ وی فەرمووویەتی: بەڵایەکیشی تووش دێت، عوسمانیش گوتوویەتی: (اللّه المستعان) پەنا بەخوا دەگرم لەسەر ئەو بەڵایەی کە تووشم دێ، ئەویش ئەوەبوو کە بەناهەق شەهید کرا.

د- هەروەها دەربارەی عەلی ﵁ فەرمووویەتی: (لأُعطِينَّ هذه الراية رجلاً يحبُّ اللّه ورسولَهُ، يفتح اللّه على يديه) رواه مسلم: 2405.

واتە: بەیانی ئەم ئاڵایە دەدەمە دەست پیاوێك خواو پێغەمبەری خوای خۆش دەوێن‌و، خوا لەسەر دەستی وی ئەو قەڵایە دەکاتەوە.

دوایی ئاڵایەکە تەسلیمی عەلی دەکات‌و، بەسەرکردایەتیی عەلی سوپای ئیسلام دەروازەی قەڵای خەیبەر دەشکێنێ.

هـ- دەربارەی خالیدی كوڕی وەلید ﷺ **فەرمووویەتی: (نعم عبدالله: خالد بن الولید، سیف من سیوف الله) رواه الترمذي:**
واتە: خالیدی كوڕی وەلید بەندەیەكی باشە، شمشێرێكە لە شمێرەكانی خوا.

هەروەها لە زۆر فەرمایشتی دیكەدا مەدحی هاوەڵانی دیكەی (خوا لێیان ڕازی بێ) دەكات.

ئنجا ئایا بۆچی مەدحیان دەكات؟

دەڵێین:

یەكەم: وەك ستاییش‌و تەقدیركردنی هەوڵ‌و خەبات‌و دڵسۆزییان.

دووەم: پێغەمبەر ﷺ **بە چاوی وەحیی داهاتووی بینیوەو، زانیویەتی هەریەك لەوانە كێشەو گرفتی دێنە پێش، ئنجا ویستوویەتی: هەم بۆخۆیان هەم بۆ دۆست‌و نەیارانیشیان، بەرچاوڕوونیی بدات.**

بە نسبەت سزادانیش: پێغەمبەر ﷺ **هەركەسێكی بینیبێ، هەڵەو خراپەیەكی كردبێ، لەو كاتەدا سزای داوە، ئەگەر**

شایستەی سزا بووبێ، یاخود پێشانی داوە کە هەڵەی کردوە، بۆ وێنە:

أ- خالیدی کوڕی وەلید ﵁ کە ئاوا مەدحی دەکا، لەو مەقامەدا، لە مەقامێکی دیکەدا کە خەڵکێك بە ناهەق دەکوژێ، پێغەمبەر ﷺ دەست بەرز دەکاتەوەو دەفەرموێ: (أللّهم إني أبرءُ إليك مِمَّا صَنَعَ خالد) رواه البخاري: 4339، واتە: ئەی خوایە! من بەرییم لەوەی کە خالید کردیو لەو تاوانەیدا بەشدار نیم، هەڵبەتە لەو مەسەلەیەدا (خالد) ئیجتیهادێکی هەڵە دەکاو بە ناحەق دەیانکوژێ، بەڵام ئەمە، ئەوەی نەگەیاندوە، کە خالید بە کەڵکی هیچ نایەت، لەبەر ئەوەی هەڵەیەکی کردوە، پێغەمبەری لێزان ﷺ بەڕائەت لە هەڵەکەی دەکا، بەڵام تەقدیریشی دەکات، چاکەکانی لەجێی خۆی، هەڵەکەشی لەجێی خۆی.

زۆر گرنگە، ئێمەش هەمیشە ئەو هاوسەنگییە ڕابگرین.

ب- هەروەها لەوبارەوە نموونەیەکی دیکەش دێنینەوە:

(عن يعيش بن طِخْفة الغفاري رضي الله عنه قال قال أبي : بينما أنا مضطجع في المسجد على بطني، إذا رجل يُحَرِّكني برجله، فقال : [إن هذه ضجعة يبغضها الله] قال : فنظرت فإذا رسول الله صلى الله عليه و سلم) . رواه أبو داود بإسناد صحيح:5040.

واتە: بابم گوتی: لەكاتێكدا لە مزگەوتێ لەسەر سكم ڕاكشابووم، پیاوێك بەلاقی جووڵاندمی گوتی: ئەم ڕاكشانە خوا ڕقی لێیەتی، كە سەرنجمدا: پێغەمبەری خوا بوو "صلی اللە علیه وسلم".

جـ- ئەمەش نموونەیەكی دیكە هەر لەوبارەوە:

پێغەمبەری خوا "صلی اللە علیه وسلم" فەرموویەتی: (ما بال أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء في صلاتهم، فاشتدَّ قولُهُ في ذلك حتى قال: لَيَنَتهُنَّ أو لَتْخَطَفَنَّ أبصارُهم) رواه البخاري: .750

واتە: بۆچی كەسانێك لەنوێژەكەیان دا چاویان دەبڕنە ئاسمانێ! لەوبارەوە قسەی توندی فەرموو و تووڕەبوو، هەتا فەرمووی: یان وازدێنن، یان چاویان دەڕفێنرێن.

تەوەری پێنجەم

ڕەوشتە بەرزە سیاسییەکانی خەڵک،

لەگەڵ بەرپرس و حوکمڕانان‌دا

لەم تەوەرەیەشدا باسی شەش (6) لەو ڕەوشتو خەسڵەتە سیاسییە جوان‌و پەسندانە دەکەین، کە پێویستە خەڵك‌و جەماوەر مامەڵەیان پێ لەگەڵ حوکمڕان‌و بەرپرساندا بکەن:

1) خۆ بە بەرپرسیارزانین بەرانبەر بە کۆمەڵگا:

بەڕێزان!

بەڕاستیی ئەمە ڕەوشتێکی گرنگە بۆ خەڵك بە گشتی، کە بەرامبەر بە کۆمەڵگا، خۆیان بە بەرپرسیار بزانن، بۆ وێنە: تەماشا بکەن! ئەم هەڵبژاردنانەی ئەم دوایییە[18]، کە دەرفەتێکی باش کرایەوە بۆ تەزویری هەردوو حیزبی حوکمڕان، لەبەرچی بوو؟! لەبەر ئەوەبوو کە خەڵك نەچوو

---

[18] - هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، کە لە: (2018/9/30)دا ئەنجام درا.

بۆ دەنگدان، ئایا بۆچی ناچن بۆ دەنگدان؟! هەڵبەتە خۆیان بە بەرپرسیار نازانن، خۆیان بە بەرپرسیار نازانن، بەرامبەر بە خێرو شەڕی کۆمەڵگاکەیان، بەڵام خوا (سبحانە وتعالی) بە جۆرێکی دیکە دەفەرموێ:

1- **خوا دەفەرموێ:** ﴿وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۢ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ...﴾ التوبة ـ71، **واتە: پیاوانی ئیماندارو ئافرەتانی ئیماندار، هەندێکیان دۆستو پشتیوانی هەندێکیانن.**

ئنجا ئایا بۆچی بڕواداران دۆستو پشتیوانی یەکدین؟

تاکو فەرمان بە چاکە بکەنو، ڕێ لە خراپە بگرنو، نوێژ بەرپابکەنو، زەکات بدەنو، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ بکەن.

دواییش دەفەرموێ: أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ، هەر ئەوانەش خوا بەزەیی پێیاندا دێو، هەرکەس وا نەبێ، وەبەر ڕەحمەتی خوا ناکەوێ.

2- **هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (کلّکم راع وکلکم مسؤول عن رعيّته، والأمير راع، والرجل راع على أهل بيته، والمرأة راعية على بيت زوجها وولده، فكلكم راعٍ وكلّكم مسئولٌ عن رعيته) رواه البخاري:** 893، **ومسلم:** 1829.

واتە: هەر کامێك لەئێوە چاودێرەو بەرپرسیاریشە بەرامبەر بە کۆمەڵگایەکەی...

هەندێك لە مامۆستایان وشەی (راعي) بە (شوان) لێك دەدەنەوە، بەڵام وا نیە، چونکە ئەگەر هەموومان شوان بین، ئەدی مەڕەکە کێ یە؟! کەواتە: (کلکم راعٍ) یانی: هەمووتان چاودێرن، نەك هەمووتان شوانن، چونکە هەندێك لە عەلمانییەکان ڕەخنە دەگرن، دەڵێن: تەماشا بکەن! ئیسلام خەڵك‌و میللەت بە مەڕ دادەنێ، چونکە ئەوەتا دەڵێ:

بەرپرسەکان شوانن، بەڵام نەخێر، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: هەمووتان چاودێرن، یانی: مشوور خۆرن، ئەسڵەن شوان بۆیە پێی دەگوترێ: (راع) چونکە چاودێریی مەڕەکانی دەکات، تۆش دەبێ چاودێریی کۆمەڵگاکەی خۆت بکەیو، چاودێریی بەرپرسەکەشت بکەی، بەڵکو چاودێریی ماڵو خێزانو دەروجیرانیشت بکەیو، بیانگێڕیەوە سەر حەق، لە ناحەق لایانبدەیو، بۆ حەق هانیان بدەی.

2) فەرمانبەریی بۆ بەرپرسان لە بازنەی شەریعەتدا:

بەڕێزان!

لەئیسلامدا تەنیا لە بازنەی شەریعەتدا، بەقسەی سەرەوەی خۆ دەکرێو، فەرمانبەریی بۆ بەرپرسان دەکرێ.

با لەوبارەوە دوو نموونە لە قورئانو سوننەت بێنینەوە:

1- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾ النساء: ٥٩، **واته: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو، فەرمانبەریی پێغەمبەرو، هی كاربەدەستانێك كە لەخۆتانن، بكەن.**

وەك دەبینین خوای زاناو كارزان:

پێشێ باسی فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا دەكا، یانی: پابەندیی بە قورئانو سوننەتەوە، ئنجا هی بەرپرسان، باس دەكات، یانی: بەرپرسانێك كە پابەندن بە قورئانو سوننەتەوە، ڕەوایەتییان هەیە، كە فەرمانبەرییان بۆ بكرێ.

2- **هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (السّمع والطاعة على المرء المسلم فيما أحبَ أو كَرِه، ما لم يُؤْمَرْ بمعصية، فإذا**

أُمِرَ بمعصية، فلا سمع ولا طاعة)، رواه البخاري: 7144، ومسلم: 1839.

واته: گویٚ بۆ گرتن‌و فەرمانبەریی کردن لەسەر مرۆڤی مسوڵمان[19] [مرۆڤی مسوڵمان لەسەری پیٚویستە: گویٚ بگریٚ و فەرمانبەریی بکا بۆ سەرەوەی خۆی] لە شتیٚکدا کە حەزی لیٚ دەکاو، لە شتیٚکیشدا کە حەزی پیٚ ناکا، بەمەرجیٚك فەرمانی پیٚ نەکریٚ بە سەرپیٚچیی، ئەگەر فەرمانی پیٚ کرا بە سەرپیٚچیی، نە گویٚ دەگریٚ‌و نە فەرمانبەرییش دەکا.

ئنجا یانی چی: پیٚی خۆش بیٚ، یان پیٚی ناخۆش بیٚ؟! جاری وایە شتیٚکت پیٚ ناخۆشە، بەڵام مەرج نیە ناشەرعیی بیٚ، بەڵام لە قالبت ناخۆشە، بۆ ویٚنە: بەرپرسیٚك پیٚت دەڵیٚ: لەویٚ دامەنیشە، شویٚنی تۆ نیە، بچۆ ئەویٚ، قسەکەشی حەقە، تۆش پیٚت ناخۆشە، بەڵام دەبیٚ بە قسەی بکەی.

---

[19] - (مَرء) یانی: مرۆڤ، ئەگەر ویستیان بیکەنە (مؤنث) دەڵیٚن (إمرأة)، ئەگەرنا (مرء) یانی مرۆڤ، نیٚر بیٚ، یان میٚ بیٚ.

یان بەرپرسێك دەڵێ: زەحمەت نەبێ بچۆ فلاًن كارە بكە، تۆش لەبەر ئەوەی سەرمایەو زستانە، پێت ناخۆشە، بەڵام شەرت نیە، هەرچی پێت ناخۆش بێ، ناشەرعیی بێ، هەروەها مەرجیش نیە هەرچی پێت خۆش بێ، شەرعیی بێ.

3) ڕێز لێگرتنی بەرپرسانو پشتگیریی كردنیان لەسەر هەق:

براو خوشكانم!

لەم ڕۆژگارەدا لەسۆنگەی ئەوەوە كە بەرپرسانو حوكمڕانان بە زۆریی بەڕێی ناحەقدا دەڕۆن و، زۆربەیان ڕەوشتو بەها بەرزەكانیان لە سیاسەت دارنیونو، قۆرخكارییو گەندەڵیی دەكەن، زۆرجاران بەرپرسان خەڵك لەناخی خۆیاندا ڕقیان لێیانە، كەچی لە ڕوویاندا زۆر تەمەللوقیان بۆ دەكەن! زۆربەی خەڵك لەناخی خۆیاندا ڕقیان لەو بەرپرسانەیە، بەڵام كە دەیانگەنێ خۆیان بۆ زەلیلو زەبوون دەكەن، كە ئەو دوو ڕەفتارە هەردووكیان غەڵەتن پێغەمبەر ﷺ لە فەرمایشتێكدا دەفەرموێ: (خِيَارُ أَئِمَّتِكُمُ

الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ ، وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ ، وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ)، **رواه مسلم:** 1855.

واتە: باشترینی بەرپرسەکانتان ئەوانەن خۆشتان دەوێن‌و، خۆشیان دەوێن‌و دوعای خێریان بۆ دەکەن‌و، دوعای خێرتان بۆ دەکەن، خراپترین بەرپرسانیشتان ئەوانەن کە ڕقتان لێیانەو، ڕقیان لێتانەو، نەفرینیان لێدەکەن‌و، نەفرینتان لێدەکەن...

حاڵەتی تەندروست ئەوەیە بەرپرسەکە وابێ، هێندەت خۆش بوێ، دوعای خێری بۆ بکەی، ئەویش دوعای خێر بۆ تۆ بکات‌و پێویست نەکات موجامەلەی درۆی بۆ بکەی، ڕێزی لێ بگرە، بەڵام نابێ ئەو خەڵك ناچار بکا موجامەلەی درۆی بۆ بکەن، بەدرۆ دەستی بۆ بەسینگەوە بێنن! بۆچی خەڵك ناچاری درۆکردن‌و ماستاو چییەتیی بکرێ؟! بەداخەوەش ئەو نەریتە نا جوامێرانەیە، لەنێو ئەو وڵاتانەی ئێمەدا زیاتر هەیە، لەزۆر دەوڵەتانی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵاتی دنیادا وانیە، بەرپرسێك کە لەسەر کورسییە، پێی وانیە بووە بە هەموو شتێکی ئەو خەڵکە، لەکاتێکدا

کاروبارەکەی خۆی بەڕێوە دەبات، حەقی ئیشەکەی خۆی دەداو، کاتێك ماوەکەی تەواو دەبێ، دێتە خوارێ‌و هیچ هەرا ناکات! بێگومانیش ئەوەی ئەوان دەیکەن، بەڵگە شەرعییەکانیش بەڕوونیی ئەوە دەگەیەنن کە بەرپرسان دەبێ خۆ بەکەمگرو خاکیی بن‌و، دڵسۆز بن بۆ خەڵك‌و، نابێ شەڕ لەسەر کورسیی بکەن، دەبێ ئەو حوکمڕانییە، ئەو بەرپرسیارێتییە بە ئەمانەت تێ بگەن، بە تەکلیفی تێ بگەن، نەك بە تەشریف، لەڕاستییدا ئەو حاڵەی لەوێ هەیە، ئەوە لەگەڵ ڕووحی شەریعەتی ئیسلامدا دەگونجێ‌و، ئەوەی لە لای ئێمە هەیە، دواکەوتوویەتییە، هەم لە دین‌و هەم لە ژین.

با لەوبارەوە ئاماژە بەچەند دەقێکی شەریعەت بکەین:

1- **خوا "عز وجل" فەرموویەتی:** قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرۡفَعُوٓاْ أَصۡوَٰتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجۡهَرُواْ لَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ أَن تَحۡبَطَ أَعۡمَٰلُكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ٢ ﴾ الحجرات: ٢

واتە: ئەی بڕوادارییینە! دەنگتان ڕەسەر دەنگی پێغەمبەر مەخەن، وەك دەنگ هەڵێنانی هەندێكتان بە سەرهەندێكتاندا، دەنگی بەسەردا بەرز مەكەنەوە، نەوەك بێ ئەوەی هەست پێبكەن، كردەوەكانتان هەڵبوەشێنەوە.

بێگومانیش بەرپرسانێك كە بەپێی ڕێبازی پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم" دادەنرێن‌و بەڕێوەدەچن، بەجێگری پێغەمبەر دادەنرێن‌و، پێویستە لەقەدەر خۆیان ڕێزیان لێ بگیرێ، چونكە هەرچی بۆ پێغەمبەر پێویست بووە لەسەر ئوممەت، بۆ جێگرەكانیشی پێویستە، مەگەر شتێك بەبەلگەیەكی ڕوون تایبەتمەندیی وی بووبێ.

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرمووییەتی:﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ الحجرات: ٤

واتە: بەدڵنیایی ئەوانەی لەپشت ژوورەكانەوە بانگیان دەكردی، زۆربەیان نافامن.

ئەوانەش وەك لە تەفسیرەكان‌و هۆیەكانی دابەزینی ئایەتەكان (أسباب نزول الآيات)دا هاتوە، كەسانێك بوون كە بەجۆرێكی نارێك‌و ناشایستە بانگی پێغەمبەری خوایان كردوە: (يا محمد! اخرج إلينا) ئەی موحەممەد! وەرە دەرێ بۆلامان.

3- پێغەمبەریش ﷺ لە فەرمایشتێكیدا دەربارەی ڕێزلێ گرتنی بەرپرسان دەفەرموێ: (إن من إجلال الله "عزو وجل" إكرام ذي الشيبة المسلم، وحامل القرآن غير الغالي فيه ولا الجافي عنه، وإكرام ذي السلطان المسقط) رواه أبو داود: 4843، وابن أبي شيبة: 32561، وحسّنه الألباني.

واتە: لە ڕێز لێگرتن‌و بەبەرزگرتنی خوای مەزنە، كە ڕێز بگیرێ لە مسوڵمانێك كە مووی سپی بووە (ئنجا ئەگەر پیاوە، ئەگەر ئافرەتە، مادام مووی سپی بووەو كەوتۆتە تەمەنەوەو ڕێزی لێ بگرە) هەروەها هەڵگری قورئان كە نە زۆر تێیدا ڕۆچووەو لێی تێپەڕاندوە، نە زۆر دوورییشی لێ گرتوە، (واتە: بەشێوەیەكی هاوسەنگ بە قورئانەوە

پابەندە) هەروەها ڕێزلێگرتنی خاوەن دەستەڵاتی دادگەر (کەسێ کە بەرپرس‌و حوکمڕانێکی دادگەرە، دەبێ ڕێزی بگیرێ، ئەوەش هەر لە ڕێز لێ گرتنی خوای پەروەردگارە).

ئەها! چۆن ئیسلام شتەکان دەگێڕێتەوە سەر ئەسڵ‌و بناغەی شەرعیی خۆیان: دەسەڵاتدارێك کە دادگەرانە حوکم دەکا، ئەگەر ڕێزی لێ بگری، ڕێزت لەخوا گرتبێ! بێگومان ئەوە شتێکی گەورەیە، نەك بە نەفەسی عەلمانییەت‌و، بە نەفەسی لیبڕالیی کە هەر کەسێ بەرپرس بوو، وەك بووبێتە دوژمنی خەڵك‌و پێویست بێ: خەڵك دوژمنایەتیی بکا، بەڵام وەك گوتم: لە ئەنجامی ئەوەدا ئەو بۆچوونە پەیدا بووە، کە هەرکەس بۆتە بەرپرس، زۆربەیان سەریان لە گەندەڵیی‌و ستەمەوە دەرچووە، ئیدی خەڵك لە مێشکیاندا تەبع بووە، کە بەرپرسییەتیی، یانی: کاری خراپ! کە لە ڕاستییدا وانیەو، ئەوە هەمووی بە نەفەسی غەیرە ئیسلامیی‌و غەیرە شەرعیی وایە.

4) بە نەرمیی و لێزانیی دواندنی بەرپرسان:

خوای پەروەردگار مووساو هارڕوون (صەڵاتو سەلامی خوایان لەسەر بێ) دەنێرێ بۆ لای فیرعەون، پێیان دەفەرموێ﴿ ٱذۡهَبَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ۝٤٣ فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوۡ يَخۡشَىٰ ۝٤٤ ﴾ طه: ٤٣ ـ ٤٤

واتە: بچن بۆ لای فیرعەون، یاخیی بووە، قسەیەکی نەرمی لەگەڵدا بکەن، بەڵکو وەبیری بێتەوە، یاخود بترسێ.

(ترسی خوای بچێتە دڵو واز لەو سەرکێشییە) بێنێ.

جارێك زانایەك دەچێ بۆ لای (مەئموون) یەکێ لە حوکمڕانانی عەبباسییەکانو، قسەیەکی زۆر توندی لەگەڵ دەکا، ئەویش (مەئموون) دیارە ئەهلی عیلم بووە، دەڵێ: مامۆستا! تۆزێ لەسەرەخۆبە، چونکە: خوای پەروەردگار دوو نەفەری زۆر لە تۆ چاکتری ناردن، بۆ لای یەکێکی زۆر لەمن خراپتر، (مووساو هارڕوون) لەتۆ چاکتر بوون، ناردنی بۆ لای فیرعەون، کە زۆر لەمن خراپتر بوو، بەڵام پێی

فەرموون: ﴿فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا﴾ قسەیەكی نەرمو نیانی لەگەڵدا بكەن.

یانی: ئامۆژگارییم بكە، بەڵام بە نەرمیی ئامۆژگارییم بكە، ئەگەر دەتەوێ لێت وەربگرم.

5) ڕەخنە لێگرتنو قسەی حەق گوتن بە بەرپرسان و گێڕانەوەیان لە هەڵەو لادان، لەڕووی بەتەنگەوە بوونو دڵسۆزییەوە، نەك لە ڕووی بوغزو غەرەزەوە:

ئەمەش چەند دەقێكی سوننەت لەوبارەوە:

1- پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: (أفضل الجهاد: كلمة عدل عند سلطان جائر) رواه أبو داود: 4344، والترمذي:2174.

واتە: باشترین جیهاد، قسەیەكی دادگەرانەیە لەلای حوكمڕانێكی ستەمكار.

ئنجا وەك چەند جارێكی دیكەش لە بۆنەی دیكەدا باسمان كردوە، ئەو قسەیە شتێكی پووچو بێ بنەمایە لەڕووی

نەقڵ‌و عەقڵەوە کە هەندێك کەس بەناوی شوێنکەوتنی (سەلەفی صالح)ەوە دەڵێن: ئەگەر ئامۆژگاریی دەسەڵاتدارت کرد، دەبێ زۆر بە پەنهانیی بێ‌و، کەس پێی نەزانێ!! بەڵێ دەبێ بە لێزانیی‌و بە نەرمیی بێ، بەڵام مەرج نیە بە پەنهانیی بێ، ئەوەتا لەم دەقەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: باشترین جیهاد، وشەیەکی حەقە لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار.

2- لە فەرمایشتێکی دیکەدا هاتوە: (عن طارق بن شهاب الجبلي، أن رجلاً سأل النبي وقد وضع رِجْلَه في الغَرِز: أي الجهاد أفضل؟ قال: كلمة حق عند سلطان جائر) رواه النسائي:4220 بإسناد صحيح.

تاریقی کوڕی شیهابی جەبەلیی دەڵێ: پیاوێك لە پێغەمبەری خوای ﷺ پرسی: چ تێکۆشانێك چاکترە؟ لە کاتێکدا پێغەمبەر ﷺ پێی لە ئاوزینگ نابوو [ئاوزینگ ئەوەیە کە پێی سواری وڵاغ دەبی] ئەویش فەرمووی: قسەیەکی حەق لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار، ئەوە گەورەترین جیهادە.

3- هەروەها لە فەرمایشتی دیکەدا هاتوە: (سید الشهداء حمزة، ورجل قام إلى إمامٍ جائر فأمره ونهاه، فقتله) رواه الحاكم - وصححه - والخطيب، وصححه الألباني.

لەم دەقەشدا: ئەو کەسەی قسەی حەق دەکاتو لە پێناوی قسەی حەقدا دەکوژرێ، پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ سەروەری شەهیدان (سید الشهداء) حەمزەی مامیدا، دەیخاتە تەرازوویەکەوە.

4- یەکەمین خەلیفەی پێغەمبەری خوا "صلی الله علیه وسلم" (أبوبكر الصديق) خوا لـێی ڕازی بێ لە یەکەمین وتاریدا، پاش هەڵبژاردنی بەجێنشینی پێغەمبەری خوا، گوتی: (أما بعدُ، أيُّها الناسُ فَإني قد وُلِّيتُ عليكم ولست بخيركم، فإنْ أحسَنْتُ فأَعِينُوني، وإِنْ أسأتُ فقَوِّمُوني)[20]

واتە: پاش ستایشی خوا: خەڵکینە! بەسەرتانەوە کراومە سەرپەرشتیار، بەڵام لە ئێوە باشتر نیم، ئنجا ئەگەر چاکم

---

[20] السيرة النبوية لابن هشام، ج4، ص393، ط دار ابن الهيثم/2006م.

کرد، هاوکارییم بکەن‌و، ئەگەر خراپیشم کرد ڕاستم بکەنەوە.

6) خۆ دوورگرتن لە خیانەت‌و فێڵ‌و کاری ژێر بە ژێر:

نابێ خەڵك لەبواری مامەڵەی لەگەڵ بەرپرس‌و حوکمڕاناندا، کاری ژێر بەژێرو خیانەت، بکات، دەبێ ڕاست‌و ڕێك قسەی خۆییان پێ بڵێ‌و ئامۆژگارییان بکا، ئنجا پێشنیارە، ڕەخنەیە، هەرچی هەیە، ئەمما کاری ژێر بەژێرو لەپەناو پەسیوداو، خۆ تێك بەستن‌و، فسکە فسك، بێگومان ئەوە شتێکی ناشەرعییە.

لەوبارەوەش دەقی شەریعەت زۆرن:

1- خوای پەروەردگار زۆر بە ڕوونی دەفەرمووێ: ﴿ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ بِٱلۡغَيۡبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي كَيۡدَ ٱلۡخَآئِنِينَ ٥٢ ﴾ یوسف: ٥٢

واتە: بەدڵنیایی خوا فێڵ‌و پیلانی ناپاکان بەئاکام ناگەیەنێ‌و بەرهەمدار ناکات.

2- ﴿ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئۡتُم بِهِ ٱلسِّحۡرُۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبۡطِلُهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصۡلِحُ عَمَلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ٨١ ﴾ يونس: ٨١

واتە: بێگومان خوا كاری تێكدەران‌و خراپەكاران چاك ناكات.

3- **پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (مَنْ غَشَّ فليس مِنّا) مسلم: 102، وەك پێشتریش باسمان كرد، مسوڵمان دەبێ لەگەڵ هەموو كەسدا، لە غەش‌و خیانەت‌و ژێر بەژێریی دوور بێ، بەتایبەت لەگەڵ كەسانێكدا كە بەرپرسانی وڵاتن، ئنجا ئەگەر ڕەخنەشی لێیان هەبوو، ڕەخنەش بەشێوەی ڕاست‌و دروستی خۆی دەگیرێ‌و، ئامانجیش لێی ڕاستكردنەوەو چاككردنە، نەك داخی دڵی خۆ پێڕشتن‌و ڕووخاندن.**

تەوەری شەشەم

داڕنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەكان لە سیاسەت، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە كارەساتباری دەبن

با لەوبارەوە: پێشێ تەماشای ئەو ئایەتانە بكەین، لە سەرەتای سووڕەتی (الفجر)دا:

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ وَٱلۡفَجۡرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشۡرٖ ۝٢ وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ ۝٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ۝٤ هَلۡ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٞ لِّذِي حِجۡرٍ ۝٥ ﴾ الفجر 1-5

بەناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە

بە بەرەبەیان (سوێند)و، بە دە شەوەكانی (ی سەرەتای مانگی "ذو الحجة")و، بەجووتو بەتاكو، بەشەوگار كە بەشێنەیی دەڕوات، ئایا لەوەدا سوێند هەیە بۆ خاوەن عەقڵ؟!

﴿هل﴾ لێرەدا بۆ تەحقیقە، نەك بۆ پرسیار، یانی بە تەئكید لەو شتانەدا، سوێندێكی شایستەی سوێند پێخواردن هەیە، بۆ كەسێ عەقڵی هەبێ.

دوایی دەفەرموێ: ﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ ٱلْعِمَادِ ۝٧ ٱلَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي ٱلْبِلَٰدِ ۝٨ ﴾ الفجر: ٦–8 واتە: ئایا بە چاوی عەقڵو دڵ، نەتدی پەروەردگارت چی بە گەلی عاد کرد؟ ئیرەمی خاوەن پایەو کۆڵەکە بەرزەکان (یاخود: قەڵا بەرزەکان)، کە وێنەی وەك ئەوان دروست نەکرابوو لە وڵاتدا، (ئەمە ئەوەی لێ وەردەگیرێ، کە گەلی عاد دەبێ زۆر بە هێزو بە کەلەش بووبن).

وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ جَابُوا۟ ٱلصَّخْرَ بِٱلْوَادِ ۝٩ هەروەها: ئایا نەتدی پەروەردگارت چی کرد بە ئەو گەلی ثەموودە کە بەردیان داتاشی لە دۆڵ (وادي)دا [کە ناوچەیەکە لە (حجر) نزیك "حجاز"].

﴿ وَفِرْعَوْنَ ذِى ٱلْأَوْتَادِ ۝١٠ ﴾ الفجر: ١٠ ، هەروەها فیرعەونی خاوەن گوملێخو سینگ، کە لە وڵاتاندا یاخی بوونو سەرکێشییان کرد، سەرەنجام: ﴿ ٱلَّذِينَ طَغَوْا۟ فِى ٱلْبِلَٰدِ ۝١١ ﴾ الفجر: ١١ - ١٢ ، خراپەکاریی‌و تێکدانیان تێدا زۆر کرد.

کەواتە: تێکچوونی باری ڕەوشتو مەعنەوییان، سەری کێشا بۆ خراپەکاریی سیاسیی: فَأَكۡثَرُواْ فِيهَا ٱلۡفَسَادَ، **وشەی (فساد): فەسادی سیاسیی، فیکریی، ئابووریی، کۆمەڵایەتیی، ئەخلاقیی، هەمووی دەگرێتەوە، واتە: لە ئەنجامی طوغیاندا، فەسادیان بەرهەم هێنا.**

﴿ فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ ﴾ الفجر: ١٣، **پەروەردگاریشت، یەك قەمچی لە سزای خۆی بەسەردا ڕشتن.**﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ ﴿١٤﴾ ﴾ الفجر: ١٤ **بێگومان پەروەردگارت لە بۆسە دایە بۆ ستەمكاران، بۆ حوكمڕانانی لادەرو ستەمكار.**

کەواتە: ئەگەر بهێنینە بەرچاوی خۆمان:

1- **حوكمڕانانێك لە جیاتی ڕاستگۆیی، درۆ بكەن.**
2- **لە جیاتی ڕاوێژ بە خەڵك بكەن، خۆیان بەسەردا بسەپێنن.**
3- **لە جیاتی مشوورخۆریی، مشەخۆربن بەسەریانەوە.**
4- **لە جیاتی بەزەیی، دڵڕەق بن.**

5- لەجیاتی دڵسۆزیی، خۆپەرستیی بکەنە پیشە.

6- لە جیاتی ئەمینی، ناپاکیی بکەن.

7- لە جیاتی وەفاداریی، پەیمان شکێنیی بکەنە پیشە.

8- لە جیاتی خۆبەکەمگریی، فیزو کەشخەو خۆ بەزلگریی بکەنە پیشە.

9- لە جیاتی پاراستنی سامانی گشتی، ڕابواردن‌و لەوەڕان لەسەر حسابی خەڵك‌و خۆو خزم کردنە ملیارلێر، بکەنە پیشە.

10- لە جیاتی ئامانج بەرزیی، تەنیا خۆ دیتن.

11- لە جیاتی نەرم‌و نیانیی، توندو تیژیی.

12- لە جیاتی تێکەڵ بوونی خەڵك، خۆشاردنەوە لە خەڵك.

13- لە جیاتی فێرکردن‌و پەروەردەکردنیان، ئیهمالکردنیان، یاخود خراپە فێرکردنیان بکەنە پیشە.

تەماشای کەناڵە ڕاگەیاندنەکانی ئەو حیزبە حوکمڕانانە بکەن! بە پارەی ئەو خەڵکە، بە پارەی نەوت‌و واریداتی ئەم وڵاتە، ئەو هەموو کەناڵانە

بەکاردێنن، هەمووشی بۆچی؟! نە عیلمو سەقافەتیان تێدایە، نە ئەدەبو هونەریان تێدایە، نە ئیمانو ئەخلاق، نە سیاسەتو هۆشیارکردنەوە، نە ئەدەبی کۆمەڵایەتیی، بەڵکو هەمووی یان خافڵاَن (لهو) کات کوشتنە، جووڵاندنی غەریزەو، پەلکێشکردنی گەنجەکانمانە بەرەو لەدەستدانی کەسایەتیی‌و ڕووخانی مەعنەویی.

14- هەروەها لە جیاتی تەقدیرکردنی خەڵکی دڵسۆزو شایستە، خەڵاتکردنی کەسانی ماستاوچیی.

بەتایبەتی کە دەبینین لەنێو ڕاگەیاندنکاراندا، زۆر کەس هەیە ئەسڵەن هیچ مەبدەئێکی نیە، ئەمڕۆ قسەیەك دەکا، دەزانێ ئەو دەسەڵاتدارە وای پێ چاکە، سبەینێ عەکسی ئەوە دەکا، دەزانێ ئەوجارە ئەوەیانی پێ چاکە، مانای وایە خۆی هیچ نیە، وەك دەهۆڵێك وایە چۆن دەنگی لێ بێنن، وا دەنگ دەداتەوە.

15- هەروەها لەجیاتی سزادانی خراپەکارو تێکدەران، پاداشتدانەوەو خەڵاتکردنیان.

16- ئنجا له جیاتی ڕوونییو ڕاشکاویی، لێڵیی‌و تەمو مژاویی بوون، له هەموو شتێکدا.

17- پاشان له جیاتی دادگەریی، ستەمکاریی کردن به پیشه.

ئایا له حاڵێکدا حوکمڕانان ئاوا بن، وڵات چی لێ دێ؟ بە تەئکید ئەو حاڵەته: (داڕنرانی ڕەوشت له سیاسەت) خراپترین دەرهاویشتەی دەبن‌و، بگره کارەساتی ماڵوێرانکەری لێ دەکەونەوه.

لێرەدا پرسیارێك دەورووژێنم: زۆر گرنگه ئێمه ئەو پرسیاره لەخۆمان بکەین: بۆچی حیزب‌و ڕژێمه دیکتاتۆرەکان، ئەوانەی که بەزۆر خۆیان دەسەپێنن بەسەر خەڵکدا، ئەوانەی سیاسەتێکی ناشەرعیی دەکەن، بۆچی کار لەسەر ڕووخاندنی ڕەوشت دەکەن‌و، کار لەسەر نەهێشتنی ئەدەب‌و ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان دەکەن؟!

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە "هەرچەندە لەتەوەری دووەمدا زۆر قسەمان لەوبارەوە کردوون‌و ڕامانگەیاندوە کە حیزب‌و ڕژێمە بەزەبرو زۆر خۆسەپێن‌و دیکتاتۆرەکان، چونکە ئامانجی خراپ‌و ناشەرعییان هەن، پەناش دەبەنە بەر هۆکارو ئامرازی ناشەرعییش، وەك گوتراوە: (دز بازاڕی ئاڵۆزی دەوێ)و (ڕاوچی خراپ لەئاوی لێڵدا ڕاوێ دەکات)" بەڵام بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی مەبەست، لێرەش دوو کەسم بە نموونە هێناونەوە:

یەکەم: یەکیان (نیقۆلاّ میکاڤیلی) کە لە ساڵی (1669)ی زایینیدا لە دایك بووەو لە (1727)دا مردوەو، کتێبێکی هەیە بەناوی (ئەمیر)، زۆربەتان ڕەنگە کتێبەکەتان بینیبێ‌و تەرجەمەی زمانی کوردیش کراوە، من لە لاپەڕە (137 تاکو 183) چەند قسەیەکیم لێ دەرهێناوە، ئنجا ئێوە تەماشا بکەن، ئەو چی دەڵێ‌و تەماشای واقیعی سیاسیی خۆشمان بکەن، دەزانن: ڕێك میکاڤیلی چی گوتوە، زۆربەی ئەو سیاسەتمەدارانەش، بەهەمان شێوە، ڕەفتاریان کردوە:

1- دەڵێ: پێویستە بابای حوکمڕان‌و بەرپرس، لە جیاتی خاوەن بەڵێنیی‌و وەفا بە پەیمان، پەیمان شکێن بێ، ئەگەرنا سیاسەتی بۆ ناکرێ.

2- پێویستە بابای سیاسیی، لە جیاتی ئەوەی هەوڵبدا خۆشبویستڕێ، لەلایەن خەڵکەوە، هەوڵبدا سامی لێ بکرێ‌و خەڵك لێی بترسێ.

3- دەبێ لە جیاتی ئەوەی پەرە بە ڕەوشتە بەرزەکان بدات، خۆیشی‌و خەڵکیش لەسەر درۆو دەلەسەو فرت‌و فێڵ بار بێنێ.

4- لەجیاتی ڕاستیی‌و ڕوونیی، دەبێ نیفاق‌و دووڕوویی لێڵیی هەبێ‌و، ئەگەر بەرپرسێك نیفاق‌و دووڕوویی نەبێ، سەرکەوتوو نابێ لە کارەکەیدا.

5- لە جیاتی ڕەحم‌و بەزەیی، دەبێ زۆر دڵڕەق‌و توندو تیژ بێ.

6- هەروەها ئامۆژگاریی حوکمڕان‌و بەرپرسی خۆسەپێن دەکات دەڵێ: خەڵك بەبۆنەو جەژن‌و شانۆگەریی‌و شتی پێکەنیناویی‌و کۆمیدییەوە، زۆر سەرگەرم بکەو بەو شتانەوە، بیانخافڵێنە!

7- هەروەها دەڵێ: دوژمنایەتیی جۆراو جۆر دروست بکە، دوژمنایەتیی ئەو حیزبە لەگەڵ ئەو حیزبەو...هتد، ئەگەر شتی وەهمییش بێ، بۆ ئەوەی سەرنجی خەڵك بخەیە سەر ئەوە کە تۆ نەیارو دوژمنت هەیەو، پێیانەوە گرفتاری!

تەماشا بکەن! ئەمریکا دوای ئەوەی (یەکێتی سۆڤیەت) هەڵوەشا، هەر بەرپرسەکانی ئەمریکا، ئەوانەی کە سیاسەت دارێژی ئەمریکان لە ڕووی فیکرییەوە، گوتیان: ئەوە دوژمنی سوور لە بەین چوو، ئنجا دەبێ سەرنجمان بچێتە سەر دوژمنی سەوز [عالەمی ئیسلامیی]، کە بۆ خۆتان دەزانن عالەمی ئیسلامیی چەند بێ سەرو صاحێبە. بۆچی؟ چونکە دەبێ دوژمنێك هەر هەبێ، تاکو خەڵکی خۆیانی پێ بترسێنن، بیانخافڵێنن و ئاگایان لەو گرفتو کێشانە نەمێنێ، کە پێویستییان بە چارەسەر هەیەو، سەرنجیان لەسەر دەرەوەی خۆیان بێ!

دووەم: نموونەی دووەم: هەر یەکێکە لەو زانایانەی ڕۆژئاوا، بەناوی: (إتيين دی لابواسييه)، کە هەر بە (لابواسيه) ناسراوەو لە ساڵی (1530)ی زایینیدا لە دایك بووەو، لە ساڵی (1562)دا مردوەو تەمەنی (32) ساڵ بووە، کتێبێکی هەیە بەناوی: (کۆیلایەتیی ئازادانە) (العبودية المختارة)، کە بە عەرەبی تەرجەمە کراوەو دەربارەی: کاریگەریی خراپو ماڵوێرانکەرانەی: (دانرنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەکان لە حوکمو سیاسەت) شتی زۆر جوانی هێناوە.

وێنەیەك دێنێتەوە، دەڵێ: کیسرای گەورە، دامەزرێنەری ئیمپراتۆریەتی فارس، شەش سەدە پێش زایین، کاتێك ئیمپراتۆریەتی فارس دادەمەزرێنێ، دەچێ وڵاتێك، بەناوی (لیدیا) لە مەمالیکی ئاسیای گچکە، ئەو وڵاتە دەگرێ، کە پایەتەختەکەی شاری: (سارد)و پادشاکەشیان ناوی (کریسۆس) بووەو بەدیلیی دەیبا بۆ وڵاتی فارس، بەڵام دوای ئەوەی کیسرا دەڕواتەوە، خەڵکەکە ڕادەپەڕنو ئاژاوە دەکەن، ئەویش وا دیارە پیاوێکی زۆر سیاسەتمەدار بووە، بەپێی مەزهەبی میکاڤیل ڕاوێژ دەکات چییان لێ بکا؟ دەڵێن: ئەگەر تۆ ئێستا لێرەوە سوپایەك ببەیو لەدژیان

بجەنگی، ئەوە زۆری دەویٚو، لە شویٚنی دیکەوەش کیٚشەی زۆرمان هەن، ئیدی ڕایان دیٚتە سەر ئەوە دەڵیٚن: شویٚنی داویٚن پیسییان بۆ بکەوە، شویٚنی شەڕاب خۆرییان بۆ بکەوە، شویٚنی فلیمی کۆمیدیی‌و شانۆگەریی‌و...هتد، بۆ ئەوەی ئەو خەڵکە سەرگەرم بن، بەو شتانەوەو، کە سەر گەرم بوون‌و خافڵان‌و، لەژیانی جیدیی دوور دەکەوتنەوە، ئەو کاتە نایانپڕژیٚتە سەر ئەوەی بزانن پاشایان بەدیل گیراوەو، وڵاتیان بۆتە موستەعمەرە! سەرەنجام ئەو نەخشەیە پیادە دەکەن‌و، وشەی (لۆدیی)، کە لە کوردەواریی خۆماندا دەڵیٚن: (لۆتیی)، پیٚشتر وام دەزانی: (لۆتی) هەر لە وشەی (لوطي)ەوە هاتوە! بەڵام لاتینییەکان وشەی (لۆدیی)یان کە بەکار هیٚناوە، بۆ یاریی‌و سوعبەت‌و خافڵان‌و قسەو جەفەنگ‌و لەهو و ...هتد، ئەسڵی خۆی لە (لیدیی)ەوە هاتوەو وڵاتی (لیدیا) ئەوەندە مەشهوور بووە بە شانۆگەریی‌و مەیخۆریی‌و...هتدەوە، لەوانەوەو لەناوی شارەکەیانەوە: (لۆدیی) یان (لیدی) بۆتە زاراوەیەك بۆ هەر جۆرە خافڵانیٚك‌و سەرگەرمییەك کە هیچ نیٚوەڕۆکیٚکی نەبیٚ.

هەروەها (لابواسییە) قسەیەکی دیکە دەکات، زۆر سەرنجی ڕاکێشام، دەڵێ:

ئەو خەڵکە کە لەو حوکمڕانە خۆسەپێنانە کۆدەبنەوەو، بە دەوری ئەو طاغووتو دیکتاتۆرانەوە دەئاڵێن، بریسکەی زێڕو زیوەکانیان، بریسکەی تاجو نەجمەکانیان، سەرسامیان دەکاتو، لێیان نزیك دەبنەوە، بەڵکو شتێکیان پێ ببڕێ، بەڵام، لەو حاڵەتەدا، وەك ئەو پەپوولەو مێشو مەگەزە دێنە بەرچاو، کە ئاگر لە دوورەوە دەبینێو، بۆ ئاگرەکە دەچێ، بۆ ئەوەی ئیستیفادە لە ڕوناکییەکەی بکات، بەڵام دوایی بە تینەکەی دەسووتێ! هەموو ئەو خەڵكو میللەتانەش کە لە دەوری ئەو طاغووتانە دەئاڵێن، بە ئاگری ئەوانەوە دەسووتێن.[21]

---

[21] بڕوانە: (کیف تفقد الشعوبُ المناعة ضدَّ الإستبداد؟)

هشام علي حافظ

جودت سعيد

خالص جلبي

[العبودية المختارة] ص 53-89.

منیش دەڵێم: قسەكەی زۆر ڕاستەو هەروابووەو هەرواشە، بۆ نموونە: كاتی خۆی صەددامی دیكتاتۆری خۆسەپێن، چی بەو خەڵكە كرد كە لەدەوری بوون! هیتلەر چی بە ئەڵمانیا كرد! ستالین چی لە (یەكیەتی سۆڤییەت) كرد! هەموو ئەو طاغووتانە تەماشا بكەن، بەدرێژایی مێژوو، هەموو ئەوانەی كە دەبن بەسەرباز بۆ ئەوانەو لەدەوریان دەئاڵێن، هەم لە ڕووی دونیاییەوە بە ئاگری وانەوە دەسووتێن، هەم لە ڕووی قیامەتییشەوە، بە ئاگری وانەوە دەسووتێن، بۆیەش خوای میهرەبان پێمان دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَرۡكَنُوٓاْ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ١١٣ ﴾ هود:١١٣ واتە:

پشت بەستەمكارانەوە مەدەن، ئاگرتان تووش دەبێ!

نموونەیەكی زەقی لێك دابڕانی

ڕەوشت و سیاسەت

بەپێویستی دەزانم کۆتایی ئەم تەوەرە: (دارِنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەکان لەسیاسەت دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە کارەساتباری دەبن)، بەنموونەیەکی زەقی گەرمو تازەی ئەم ڕۆژگارە بێنین، کە بریتیە لە: کوژرانی ڕۆژنامەنووس (جمال خاشقجي) هاووڵاتیی وڵاتی شانشینی عەرەبستان (المملكة العربية) لە کونسوڵخانەی سعوودییەدا، لەشاری (ئەستەنبۆڵ) لەڕۆژی: (2018/10/2)ز دا.

هەڵبەتە ئەو ڕووداوە ستەمێکی قێزەونی بێ پاساو بوو، بەدانپێداهێنانی حوکمڕانانی سعوودیە خۆشیانو، دەرهاویشتەی زۆرو جۆراو جۆری بەدوای خۆیدا هێنانو ئێستاش بەردەوامنو، پێموایە شانشینی عەرەبستان وا بەئاسانیی لێی دەرباز نابێو، باجی گەورەی داوە لەسومعەو ئیعتیباریو، پێموایە باجی گەورەتریشی بەدواوەیە: باجی مەعنەوییو سیاسییو ئابووریيو...هتد.

بەڵام ئەوەی جێی مەبەستم بوو لێرەداو پەیوەست بوو بە بابەتەکەمانەوە، بریتیە لە هەڵوێستی ئەمریکای

هاوپەیمانی عەرەبستان بەگشتییو، هەڵوێستی (دۆناڵد ترامپ) سەرۆکی ئەمەریکا، بەتایبەت:

کە پوختەی هەڵوێستەکەی (ترامپ) تاکو ئەم تاو (لحظة)ەکە ئەم دێڕانەی تێدا دەنووسم: (شەوی 23/22-11-2018ز) بەرانبەر: (15/ربیع الأول/1440ك)، هەر ئەوەیە کە دوێنێ شەو: (22/21-11-2018ز) لەکۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانییدا "کەناڵی (الجزیرة)و کەناڵی دیکەش گواستیانەوە" ڕایگەیاند: لەسۆنگەی ئەوەوە کە ساڵانە چەندان ملیار دۆلار لە عەرەبستان بەهرەمەند دەبن، ناتوانن لەسەر کێشەی بەناهەق کوژرانی ڕۆژنامەنووس (جمال خاشقجي) بەینی خۆیان لەگەڵ سعوودیە تێك بدەن!

ئنجا ئەگەر وەزعەکە ئاوا بڕوا کە (ترامپ) بەتەمایە، وا دیارە ئەمەریکا لە نێوان مەبدەئەکانی و بەرژەوەندییەکانیدا، بەرژەوەندییەکانی هەڵدەبژێرێ هەرچەندە وەك شیکەرەوە (محلّل)ێکی سیاسیی

بەرژەوەندیی‌و ملیار دۆلارەکان، خوێنی (خاشقجي)یشیان لـێ بتکێ!!

ئنجا لێرەشدا ڕاستیی ئەو قسەیەمانمان لەلابەرجەستە دەبێ کە گوتوومانە: (دارنرانی ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان لەسیاسەت، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە کارەساتباری دەبن)، ڕاستیشیان گوتوە: (عند الإمتحان: يُكرمُ المرءُ أو يُهان) لەکاتی تاقیکردنەوەدا: مرۆڤ ڕێزدار یان ڕیسوا دەبێ!!

تەوەری حەوتەم و کۆتایی

بناغەو هۆکارەکانی ڕەوشت بەرزیی

لە سیاسەتکردندا

براو خوشکەکانم!

دەپرسین: ئایا چۆن دەتوانین سیاسەتێکی ڕەوشتبەرزانە بکەین؟ کە پێم وایە ئێمەی (کۆمەڵی ئیسلامیی) تا ڕاددەیەکی زۆر توانیومانە وا بکەین، بەڵام چۆن دەتوانین ئەوە زیاتر تۆخ بکەینەوە؟ پێموایە بناغەو هۆکاری ڕەوشت بەرزیی لە سیاسەتکردندا، لەچوار خاڵاندا خوڵاسە دەبێتەوە:

1) بوونناسییەکی ڕاستو دروست:

ئێستا لەنێو خەڵکدا زیاتر دەڵێن: (جیهانبینیی)و (دنیا بینیی)، بەڵام من ئەو وشەیەم پێ هەڵەیە، (جیهان) یان (دنیا) تەنیا ئەوە دەگرێتەوە کە ئێستا دەیبینی، بەڵام (بوونناسیی) ، بوون (وجود) بینراو و نەبینراوی، دنیاو قیامەتی، بەدیهێنەر (خالق)و بەدیهێنراو (مخلوق)ی،

هەمووی دەگرێتەوە، بۆیە پێم وایە ئەو وشەیە دەبێ (بوونناسیی) بەکاربهێندرێ ڕاستترە وەك واتای وشەی: (معرفة الوجود ontology ئۆنتۆلۆژیی)[22].

بەڵێ (بوونناسیی ئیسلامیی) کە تاکە بوونناسیی ڕاستو دروستە، سەرچاوەی هەڵقوڵینی هەموو شتەکانی مرۆڤی مسوڵمانە: ئیمانو عەقیدەی، عیبادەتی، ڕەوشتو ئاکارو...هتدی دەگەڕێنەوە بۆ بوونناسییەکەی: ئایا چۆن خۆت دەبینی؟ ئەگەر وا خۆت دەبینی، کە جێنشینی خوای، ئەگەر وا خۆت دەبینی دروستکراوی خوای، ئەگەر وا خۆت دەبینی، خوا تۆی لەم سەر زەوییەدا داناوە، تاکو تاقیت بکاتەوە.

هەروەها ئەگەر وا ژیانی دنیا دەبینی کە قۆناغێکە لە قۆناغەکانو، قۆناغی دیکەی بەدوادا دێ، ئەوکاتە دەزانی چۆن دەژی! بەڵێ بەڕاستیی هەر جۆری بوونناسیی مرۆڤی مسوڵمانە، کە ئیمانو عەقیدەکەشی دیاریی دەکا، ئایا کێ

---

[22] – لەکتێبی چوارەمی مەوسووعەی: (بیرکردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحییو واقیعدا)دا، (پایەکانی بیرکردنەوەی ئیسلامیی) بەدرێژیی باسی ئەو بابەتەمان کردوە.

بڕوا بەخوا دێنێ؟ بێگومان ئەو کەسەی کە خوا دەناسێ، پێشێ مرۆڤ دەبێ خوا بناسێو، بزانێ: خۆیی‌و دەوروبەری‌و گەردوون چۆن دروست بوون؟ ئنجا لەسەر بناغەی دەرککردنی ئەو ڕاستییە کە: دروستکراوەکان هەموویان پێویستییان بە بەدیهێنەرێك و، بە خاوەنێك هەیە، ئنجا دواى ئەوە ئیمان بەخواو بە پایەکانی دیکەی ئیمان دێنێ.

2) ئیمان‌و عەقیدەی ڕاست‌و ساغ:

واتە: ئیمان بە خوا، بە فریشتەکانی خوا، بە کتێبەکانی، بە پێغەمبەرانی (علیهم الصلاة والسلام)، بە ڕۆژی دوایی، بە قەدەرو، بە هەموو ئەو شتانەی دیکە کە پێویستە ئیمانیان پێ بهێندرێ.

بێگومان ئیمان سەرچاوەی تێکڕای خەسڵەت‌و ئاکارە پەسندەکان (فضائل)ەو، تاکو مرۆڤی مسوڵمان ئیمان‌و عەقیدەی ڕاستترو ڕۆچووتربێ، ڕەوشتی بەرزتر دەبێ.

3) خوا پەرستیی و پارێزکاریی:

بێگومان وەك چۆن ئیمان و عەقیدەی ڕاست و ساغ، هەڵقوڵاوی بووناسێکییەکی ڕاست و دامەزراوە، بەهەمان شێوەش: بە ئەندازەی چەسپاویی ئیمان، مرۆڤی مسوڵمان و خەڵك و کۆمەڵگای مسوڵمانیش بەگشتیی و، کەسانی سیاسیی و مشوور خۆریش بەتایبەت، خوا پەرستیی و دینداریی و بۆ خوا سوڵحان و پارێزکارییان باشتر دەبێ، چونکە گۆزە چی تێدابێ، هەر ئەوەشی لێ دەرژێ.

ئنجا بەدڵنیاییش خوا پەرستیی و پارێزکاریی (العبادة والتقوى) کە بەرهەمی ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیین، دەبنە هەوێن و هەناو و کاکڵ و جەوهەری، سەرجەم بیروڕاو هەڵس و کەوتەکانی تاك و کۆمەڵ، وەك ئایەتەکانی کۆتایی سووڕەتی (الفرقان) بە درەوشاوەیی ئەوەی گوتمان پێشانی دەدەن، چونکە خوای زاناو شارەزا، بەندە هەڵبژاردەکانی خۆی بەناو و نیشانی: (عبادالرحمن) دەناسێنێ و، دواتر پاش ئەوەی بە سێزدە (13) خەسڵەتی بەرزو پەسند پێناسەیان دەکات، لەکۆتا خەسڵەتیاندا "کە سێزدەیەمینە" ئەو پاڕانەوەیە یان لێ دەگێڕێتەوە کە دەڵێن: (...واجعلنا للمتقين إماماً) بمانگێڕە بە پێشەوای پارێزکاران، کەواتە:

تەنیا کەسانێك شایستەیی پێگەی پێشەوایەتیی مسوڵمانانی پارێزکاریان هەیە، کە خاوەنی کۆی ئەو خەسڵەتو ئاکارە بەرزو پەسندانەبن، ئەوەش دەقی ئەو چواردە (14) ئایەتە موبارەکەی (الفرقان): ﴿ وَعِبَادُ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمۡشُونَ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ هَوۡنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمًا ﴿٦٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمۡ سُجَّدًا وَقِيَٰمًا ﴿٦٤﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱصۡرِفۡ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَآءَتۡ مُسۡتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَدۡعُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ وَلَا يَقۡتُلُونَ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلۡحَقِّ وَلَا يَزۡنُونَۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ يَلۡقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَٰعَفۡ لَهُ ٱلۡعَذَابُ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَيَخۡلُدۡ فِيهِۦ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمۡ حَسَنَٰتٖۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَإِنَّهُۥ يَتُوبُ إِلَى ٱللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَشۡهَدُونَ ٱلزُّورَ وَإِذَا مَرُّواْ

بِٱللَّغۡوِ مَرُّواْ كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ لَمۡ يَخِرُّواْ عَلَيۡهَا صُمًّا وَعُمۡيَانًا ﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبۡ لَنَا مِنۡ أَزۡوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعۡيُنٍ وَٱجۡعَلۡنَا لِلۡمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ يُجۡزَوۡنَ ٱلۡغُرۡفَةَ بِمَا صَبَرُواْ وَيُلَقَّوۡنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَٰمًا ﴿٧٥﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ حَسُنَتۡ مُسۡتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾﴾
الفرقان: ٦٣ _ ٧٦

4) دڵسۆزیی و خۆشەویستی بۆ خەڵك:

هیچ گومانی تێدانیه كه ئەم پایەی چوارەمە، بەرهەمی پایەكانی پێش خۆیەتی، بەڵێ بەڕێزان! دوای هەبوونی: 1) بووناسییەكی ڕاستو دروستو، 2) ئیمانو عەقیدەیەكی ساغو، 3) خواپەرستییو پارێزكارییەكی باشو، 4) دڵسۆزییو خۆشەویستییەكی چاك بۆ خەڵك، ئەوجار دەتوانین ڕەوشتێكی بەرزمان هەبێ له سیاسەتكردندا، ئەگەرنا تۆ دنیا به تاكه دەرفەتێك بزانی، كه زیاتر تێیدا ڕابوێریو، لەززەت وەربگری، یان تێیدا دەوڵەمەند بی، خۆتو خزمو حیزبت، ئەو كاته ئەو بیركردنەوەیەت وات لێ

دەکا، کە بەو شێوەیە ڕەفتار بکەی، کە گوێ نەدەی بە ئەخلاق‌و ڕەوشت‌و ئاکاری بەرزو پەسند!

دەرەنجام

ئنجا با بێینە سەر دەرەنجامو کۆتایی هەموو بابەتەکە:

براو خوشکانی بەڕێز! ئێمە وەك (کۆمەڵی ئیسلامیی) ستایشی خوای پەروەردگار دەکەین، کە ئێمەی خستۆتە سەر ڕاستە شەقامی خۆیو ئومێدم وایە هیدایەتی دابین، کە سیاسەتکردنەکەشمان بەشێوەیەکی شەرعییانەو ڕێكو پێك بووبێ، تاکە ڕاددەیەکی باش، بەڵام ئەوە مانای وانیە، کە پێویستییمان بەچاوبەخۆدا گێڕانەوەو، ڕەخنە لەخۆگرتنو خۆپشکنین نیە، بێگومان بەردەوام دەبێ خۆمان بپشکنینو، ئاگامان لەخۆمان بێ.

ئنجا کۆتایی هەموو بابەتەکە، بەم حەوت خاڵە دێنم، وەك دەرەنجامی کۆتایی:

1) ڕەوشت بەرزیی، لە هەموو ڕوویەکەوەو بەهەموو جۆرەکانیەوە، مایەی سەربەرزییو بەختەوەریی دنیاو دوارۆژە، تەماشا بکەن! خوا (سبحانە وتعالی) کە مەدحی پێغەمبەری خاتەم ﷺ، دەکات، کە پێغەمبەری خاتەم ﷺ لە هەموو ڕوویەکەوە لە لووتکەدا بووە، بەڵام پێی

دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤﴾ القلم: ٤ ، واتە: بەدڵنیایی تۆ ڕەوشتێکی مەزنت هەیە.

بۆیەش پیتی لەسەر (على)ی بۆ بەکارهێنراوە، یانی: تۆ ڕەوشتو ئاکاری مەزنت خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆتەوەو، ڕەوشتی پەسندو جوان بۆتۆ، وەك وڵاخێکی دەستەمۆو ڕامکراوە.

زۆر کەس دەتوانێ سیاسیی بێ، سیاسیی بەو مانایەی کە ئێستا باوە، زۆر کەس دەتوانێ ئەهلی علیم بێ، دەتوانێ چی بێو چی بێ، بەڵام مەگەر کەسێ دڵەکەی بەخواوە پەیوەست بێ، ئەگەرنا ناتوانێ لە هەموو حاڵێکدا، ڕەوشتێکی بەرزو مەزنی هەبێ، بۆیە خوای بەرزو مەزن، پێغەمبەری خۆی بە شتێك مەدح دەکا، کە مەگەر هەر ئەو پێغەمبەرە مەزنە ﷺو کەسێك کە بەرێی ئەودا دەڕوا، ئەوەی بۆ مەیسەربێ.

2) ڕەوشت بەرزییو ئاکار پەسەندیی لە بواری سیاسەتدا، وەك هەموو بوارەکانی دیکە، فەرزەو بەشێکە لە دینداریيو مسوڵمانەتیی، وەك خوای پەروەردگار دەفەرموێ:﴿ وَمَنْ

أَحۡسَنُ دِينٗا مِّمَّنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبۡرَٰهِيمَ خَلِيلٗا ﴿١٢٥﴾ النساء: ١٢٥، **واتە: دینداریی کێ لە هی کەسێك چاکترە، کە ڕووی خۆی تەسلیمی خوا کردوە. (بۆ خوا ساغ بۆتەوە)و چاکەکاریشە! یانی بۆ خوا دڵسۆزەو، لەگەڵ خەڵکدا چاکەکارە.**

هەروەها خوای پاكو تاك فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحۡسِنُونَ ﴿١٢٨﴾﴾ النحل: ١٢٨ ، **واتە: بێگومان خوا لەگەڵ ئەوانەدایە کە پارێزکارنو، ئەوانەی کە چاکەکارن.**

3) ڕەوشت بەرزیی سیاسیی، مرۆڤ لە عەیبداریی لای خەڵكو، گوناهباریی لای خوا دەپارێزێ، ئینسان کە درۆی نەکردو، وەعدە خیلاف نەبوو و، شتی ژێر بەژێری نەبوو و، موخەننەت نەبوو و، بۆ هەموو لایەك دڵسۆز بوو، ڕاستو ڕوون بوو، ڕاشکاو بوو، ئەوکاتە: هیچ کەسێك ناتوانێ ڕەخنەیەکی شەرعیی بێنێتەوە سەرێ، واتە: کە لە شەرع لایدابێ، بەڵێ بەڕێزان! بەخوا هەر کەسێك لە شەرع

لانەدات، نە گوناهباری لای خوا دەبێ‌و، نە عەیبداری لای خەڵكیش.

4) بەهۆی ڕەوشت بەرزییەوە، خەڵك‌و وڵات لەو بەڵاو نەهامەتییانە دەپارێزرێ، كە دەرهاویشتەی ڕەوشت نزمیی‌و خراپەكارییین، بەتایبەت هی حوكمڕانان‌و سیاسەتمەداران، چونكە كەسێك كە لە ماڵی خۆیدا خراپەیەك دەكاو ڕەوشتێكی خراپی هەیە، زیاتر زەرەر لە خۆیی‌و ماڵ‌و منداڵەكەی دەدا، بەڵام كاتێك سیاسییەك حوكمڕانێك غەڵەتێكی سیاسیی دەكا، ڕەوشتێكی خراپی سیاسیی دەبێ، زەرەر لە خۆیی‌و خەڵكی وڵاتەكەی دەدا، بەگشتیی.

5) مرۆڤی ئاكار پەسەندو ڕەوشتوبەرز، هەمیشە دڵئاسوودەیەو بێ باكە، ئەوەی پەرێزی پاكە، بێ باكەو دڵی مورتاحە، چونكە: درۆی لەگەڵ كەسدا نەكردوە، فێڵی لە كەس نەكردوە، خیانەتی بەكەس نەكردوە، بوغزی بەرامبەر بە كەس نیە، بەڵێ ڕقی لە زوڵمە، ڕقی لە لادانە، ڕقی لە خراپەیە، بەڵام دڵسۆزە بۆ مرۆڤەكان.

زۆر كەس ڕەنگە ئەو دووانەی بۆ لێك جیا نەكرێنەوە:

ئێمه دەگونجێ ڕقمان له زوڵم‌و فەسادو خراپەو، ماڵی گشتی بەهەدەردان‌و، قۆرخکاریی بێ، بەڵام بەزەییمان به مرۆڤەکان دا بێ‌و بۆیان دڵسۆز بین، چونکه خوای پەروەردگار مرۆڤەکانی بۆیه دروستکردوون، که بەختەوەربن، بەڵام که بەهۆی خراپەوه خۆیان بەدبەخت دەکەن، دەبێ ڕقت له خراپەکەیان بێ، بەڵام وەك مرۆڤ پەرۆشیانت بێ‌و، بەزەییت پێیاندا بێ‌و، بۆیان دڵسۆز بی.

6) تەنیا بەهۆی سیاسەتکردنی ڕەوشت بەرزانەوە، ئامانج‌و مەبەسته پەسندو بەرزەکان به باشترین شێوەیه دەستەبەر دەبن.

7) ڕەوشتبەرزیی سیاسیی، مایەی ڕەزامەندیی خواو، پاداشتی نەبڕاوەی خوایه.

ئەم ئایەته موبارەکەش دەکەمه میسکی خیتامی هەموو بابەتەکه: ﴿تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾﴾ القصص: ٨٣ واته: ئەم مەنزڵگای دوا ڕۆژە، تایبەتی دەکەین به کەسانێکەوە، که نایانەوێ بەرزیی‌و خۆهەڵکێشان له زەویدا،

بکەنە پیشەیانو، ناشیانەوێ خراپەکاریی بکەن، (بەڵکو دەیانەوێ: خوای پەروەردگار لە خۆیان ڕازی بکەن)و سەرەنجامیش بۆ پارێزکارانە.

خوا بە لوتفو کەرەمی خۆی ئێمە لە پارێزکاران بگێڕێو، لەو کەسانەمان بگێڕێ کە خۆیان بە ڕەوشتە بەرزەکان دەڕازێننەوە لە سیاسەتکردندا، تاکو ئەو حەوت بەرهەمەی خستماننەڕوو دەستەبەریان بکەین.

ناوەڕۆك	لاپەڕە

ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان

زنجیرەی ئاگایی

ئەم زنجیرەیە، ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان بە شێوەی نامیلکە دەریدەکات، گرنگی بە پێگەیاندنی ئەندامان و کادیرانی کۆمەڵی ئیسلامی دەدات لە بەرفراوانکردنی ئاسۆی ڕۆشنبیری و برەودان بە بەرزکردنەوەی ئاستی مەعریفی و هۆشیاریان و پێشخستنی چۆنایەتی ئۆرگانەکان لەسەر بنەمای گرنگی و پێویستی ئۆرگانەکە.

چاپخانەی سیما

٢٠١٩ز – ١٤٤٠ک